

BIJLAGE 1

GEBIEDSBESCHRIJVINGEN NATUURBEHEERPLAN PROVINCIE UTRECHT

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	Utrechtse Heuvelrug	4
3	Uiterwaarden	8
4	De Venen	12
5	Eemland	16
6	Gelderse Vallei	19
7	Binnenveld	23
8	Kromme Rijngebied	25
9	Noorderpark	28
10	Vechtvallei	32
11	Midden West	35
12	Zuidwest	38
13	Vijfheerenlanden	41

1 Inleiding

Deze bijlage bevat een integrale gebiedsbeschrijving en visie op behoud en ontwikkeling per gebied. De ligging van de gebieden is te vinden op de kaart *Gebieden*. Deze beschrijvingen geven richting aan de maatregelen waarvoor de verschillende subsidies bedoeld zijn. De opbouw van de tekst per gebied is als volgt:

- Gebiedskarakteristiek – systeembenadering: een beschrijving van de omstandigheden die bepalend zijn voor de natuur- en landschapswaarden, zowel het systeem van bodem en water, als de rol van de mens;
- Gebiedskarakteristiek – ecologische kernkwaliteiten: een beschrijving van de belangrijkste natuurwaarden in het gebied;
- Gebiedskarakteristiek – landschap: een beschrijving van de landschappelijke kernkwaliteiten;
- Ambitie natuur: geeft weer welke natuurbeheertypen we in het gebied met prioriteit willen realiseren;
- Ambitie landschap: geeft de gewenste inrichting van het landschap voor dat gebied weer;
- Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer: beschrijft de doelen voor het agrarisch natuurbeheer inclusief agrarisch waterbeheer.

2 Utrechtse Heuvelrug

2.1 Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

De Utrechtse Heuvelrug is vooral gevormd in de voorlaatste ijstijd, het Saalien (ongeveer 150.000 jaar geleden). De gletsjers stuwden niet alleen zand op, maar zorgden ook voor aanvoer van keileem: een wat kalkrijker mengsel van klei, zand en stenen. In de laatste ijstijd, die ongeveer 10.000 jaar geleden eindigde, bereikte het landijs Nederland niet maar werd door de wind, op deze vrijwel kale stuwwal, dekzand afgezet, dat tamelijk voedsel- en kalkarm is. Smeltende sneeuw gaf hier nog meer reliëf aan door smeltwaterdalen uit te snijden zoals de Pijnenburgerlaagte en de Darthuizerpoort. Na de ijstijden raakte de Heuvelrug bebost en vormden zich aan de flanken ervan veengebieden zoals bij Baarn en Soest en in de randzone naar de Gelderse Vallei.

Al in de bronstijd leidde het kappen en branden van bos tot het lokaal ontstaan van heidevelden. Door een sterke bevolkingstoename vanaf de 11e eeuw nam de ontbossing sterk toe, vooral voor de energievoorziening en de ijzerwinning was veel hout nodig. Door de ontbossing tijdens de middeleeuwen kreeg de wind opnieuw vat op een deel van het zand waardoor uitblazingsvlakten ontstonden, zoals de Leersumse Plassen en grote stuifzandgebieden. In deze periode werden de veengebieden eveneens ontgonnen, waarbij het veen door speciaal gegraven turfvaarten werd afgevoerd, zoals de Praamgracht bij Baarn. De Heuvelrug is rijk aan sporen in het landschap die de ontstaansgeschiedenis laten zien, zowel op het gebied van geologie als op het gebied van cultuurhistorie.

De Heuvelrug kent tegenwoordig, behalve meer bebouwing en wegen, ook weer veel meer bos naast heideterreinen en nog enkele stuifzandgebieden. De Heuvelrug functioneert als een groot infiltratiegebied voor regenwater. Het geïnfiltreerde water kan hier diep wegzakken, het grondwaterniveau ligt dan ook ver buiten het bereik van de vegetatie. Afhankelijk van allerlei lokale factoren treedt het grondwater op lagergelegen plaatsen uit. Tijdens het transport door de bodem worden ijzer, voedingsstoffen en soms ook kalk opgenomen waardoor dit kwelwater een ander karakter heeft dan regenwater. Ter plekke van uittredend kwelwater ontstaan vaak bijzondere, natte biotopen. Dat kan een bovenloop van een beek richting de Gelderse Vallei zijn, een kwelmoeras (Anderstein bij Maarn), een gegraven spreng op een landgoed (Heidestein) of het zorgt voor een specifieke flora en fauna in de kwelsloten op de overgang naar het Kromme Rijngebied en de Gelderse vallei.

2.2 Gebiedskarakteristiek - Ecologische kernkwaliteiten

De belangrijkste ecologische waarde van de Heuvelrug is, hoewel geregeld doorsneden door wegen, de grote aaneengeslotenheid van de natuur in combinatie met de variatie in bodem- en vochtcondities en biotopen. Het hoogteverschil veroorzaakt een gradiënt van hoog naar laag, van droog naar nat en van voedselarm naar voedselrijk. Het natuurbeleid is dan ook gericht op het versterken van de ecologische samenhang over grote oppervlakten en op het behoud en ontwikkeling van de variatie. Het motto 'Heel de Heuvelrug' is veelzeggend. Hierna worden de belangrijkste biotopen besproken.

2.2.1 Bos, droge heide en stuifzand

Vanaf de late middeleeuwen tot in de 19e eeuw bestond de Heuvelrug vooral uit uitgestrekte heidevelden en zandverstuivingen. Er was wel bos, maar dat bleef laag doordat het intensief, cyclisch werd beheerd voor brandhout en eikenschorswinning. Dit gebruik resulteerde wel in overleving van vooral autochtone zomer- en wintereikbegroeiing. Hier resteren de waardevolle oude boskernen met hun oorspronkelijk inheemse vegetatie die tot schilderachtige opgaande bossen uitgegroeid zijn. Het zijn belangrijke genenbronnen van waaruit natuurherstel kan plaatsvinden, waardoor ruimte voor uitbreiding gewenst is. Ze bevinden zich vaak tussen de bebossing die vanaf de 19e eeuw geplant is om de zandverstuivingen te bedwingen en als productiebos dan wel als buitenplaats werd aangelegd. Gestreefd wordt naar een samenhangend bosgebied waarin ook voor grotere bosdieren plaats is. Veel monotoon productiebos is in de laatste 30 jaar veranderd richting natuurlijker bos qua soortensamenstelling, structuur, aandeel dood hout en leeftijdsopbouw.

Het droge bos op de Heuvelrug is nu nog vaak soortenarm. De oude boskernen en de bossen op oude bosbodems kennen een wat soortenrijkere kenmerkende flora met dalkruid en blauwe bosbes. Die is ook zichtbaar op de met doorgeschoten hakhout begroeide boswallen, die oude functiescheidingen aangeven en vaak veel ouder zijn dan

het aangrenzende bos. Zowel loof- als naaldbossen op iets leemhoudende bodem, daar waar zich dankzij het reliëf geen strooisel ophoopt, kunnen rijk zijn aan paddenstoelen. Omvorming van dichte bossen naar opener bos is zowel bij loof- als naaldbos bevorderlijk gebleken voor de biodiversiteit. Net als het vrijzetten van jeneverbesstruwelen die openheid aanbrengen op de overgang van bos naar stuifzand, zoals bijvoorbeeld in de Korte Duinen is gebeurd. De nog aanwezige stuifzanden kunnen alleen actief stuivend zand houden als ze incidenteel kaal gemaakt worden, zoals in het als aardkundig monument aangewezen gebied de Lange Duinen. Stuifzand vertegenwoordigt een geheel eigen biotoop die specifiek is voor een aantal zeldzame korstmossen en paddenstoelen.

De grote heideterreinen die nog resteren zijn de Leusderheide, het Leersumse Veld en Soesterberg. Daarnaast zijn er nog vele kleine heideterreinen verspreid aanwezig. Voor de instandhouding van heide is actief beheer noodzakelijk. Het ingezette heideherstelbeleid heeft zowel als doel om het areaal heide te vergroten als om de terreinen onderling te verbinden. Veel hiervan is inmiddels gerealiseerd.

Op de Heuvelrug zijn veel maatregelen genomen die de versnippering van natuurlijke leefgebieden moeten tegengaan: vooral de aanleg van ecoducten over autosnelwegen en spoorwegen en veel kleine faunapassages zijn belangrijke stappen in het vormen van ecologische verbindingen. Hierdoor worden de beperkingen in verspreiding van dieren die door (spoor)wegen en bebouwing veroorzaakt wordt, enigszins opgeheven. Grote ecoducten zijn o.a. de Treeker Wissel die de Leusderheide met de recent uitgebreide heide van Den Treek verbindt, het ecoduct Beukbergen en diverse ecoducten over de A12 die hebben geleid tot uitbreiding van het Nationaal Park tot 10.000 ha. Door deze maatregelen neemt het leefgebied voor karakteristieke heidesoorten kwalitatief en in oppervlakte toe, terwijl ze grotere bosdieren meer mogelijkheden voor hun verspreiding bieden. De zandhagedis is een voorbeeld van een karakteristieke soort van droge heide die profiteert van het heideherstel en recentelijk is toegenomen.

2.2.2 Natte heide, nat schraalland en vennen

Op de lagere delen van de Heuvelrug en op delen waar zich slecht doorlatende lagen in de ondergrond bevinden, zijn vennen en natte heideterreinen te vinden. Deze biotopen zijn zeldzaam op de Heuvelrug. Een deel ervan wordt voornamelijk gevoed door regenwater, een deel door lokaal kwelwater terwijl ook de combinatie voorkomt. Al deze varianten hebben een kenmerkende flora en fauna. In de lagergelegen smeltwaterdalen zoals de Laagte van Pijnenburg kan het aandeel kwelwater in sloten en vijvers aanzienlijk zijn en de ontwikkeling van nat schraalland is hier kansrijk. Vanwege de vochtige omstandigheden is deze laagte van belang als natte ecologische verbinding tussen de valleien van de Eem en Vecht.

2.2.3 Grasland en akker

De meeste graslanden liggen vooral in de overgangszone van het droge zand naar de wat vochtiger dekzandgebieden van Eemland, de Gelderse Vallei, het Binnenveld, het Kromme Rijngebied en het Noorderpark. Ze zijn doorgaans niet soortenrijk. Wel bevinden zich zo nu en dan meer soorten in de perceelranden, zoals dauwnetel en reukgras. In tegenstelling tot de graslanden zijn de speciale natuurakkers op de Heuvelrug, met name qua akkerflora, goed. Door dun te zaaien en weinig mest te gebruiken zijn deze graanakkers een belangrijke groeiplaats voor de sterk bedreigde akkerflora geworden. De natuurakkers op het Leersumse Veld en op de Laarsenberg zijn bijzonder vanwege hun grote populatie korensla, een zeldzaam akkerkruid van schrale bodem. De enges van de dorpen langs de flank van de Heuvelrug zijn vooral kansrijke plekken voor een rijke akkerflora. Diverse natuurakkers zijn te vinden op de enges van Leersum, Elst en Amerongen. In de omgeving van Zeist liggen akkers op klei, die van nationaal belang zijn om hun karakteristieke populaties akkeronkruiden van hakvruchtakkers. Behoud en uitbreiding van al deze akkers is een belangrijk onderdeel van het natuurbeheer op de Heuvelrug.

Droog schraalland is veel zeldzamer dan droge heide en specifiek van belang voor vlindersoorten als de kommavlinder. De voormalige vliegbasis Soesterberg is het grootste droge schraalgrasland van Midden-Nederland met overgangen naar droge heide. Hier heeft onder andere de veldleeuwerik de grootste populatie in de provincie. Op de noordflank van de Heuvelrug ligt tussen Soest en Amersfoort een oud cultuurlandschap met houtwallen, schaapsdriften en enkele natuurakkers. Midden in het dorp Soest ligt de Soestereng, een gevarieerd complex van akkers met paden erdoor.

2.3 Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van de Utrechtse Heuvelrug zijn: robuuste eenheid, reliëfbeleving en extreme historische gelaagdheid. Op de Utrechtse Heuvelrug zijn vijf deelgebieden te onderscheiden: Beboste toppen, Zuidflank, Achterflank, de Laagten en 't Gooi. Zie [het katern Heuvelrug van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen](#).

2.3.1 Robuuste eenheid

De kernkwaliteit 'robuuste eenheid' komt vooral tot uitdrukking in het bos als drager van het landschap van de Heuvelrug. Het bos bindt alle deelgebieden van de Heuvelrug met elkaar samen en is overal in meer of mindere mate aanwezig. De beleving heeft verschillende aspecten: vanuit het bos zelf en vanuit open plekken, paden en wegen en vanaf hoge uitkijkpunten. Een bijzonder aspect van deze kernkwaliteit is de beleving van de robuuste eenheid vanuit de omliggende landschappen. De Heuvelrug is vaak markant aan de horizon te zien, omdat ze door het bos en reliëf hoog boven het omliggende landschap uitsteekt.

2.3.2 Reliëfbeleving

De reliëfbeleving als kwaliteit hangt nauw samen met de robuuste eenheid, omdat de Heuvelrug zo hoog boven de omliggende landschappen uitsteekt. Maar de reliëfbeleving is veel meer dan dat, omdat alle ruimtelijke kenmerken erdoor worden beïnvloed. De bosvloer, wegprofielen en open plekken zitten vol microreliëf. Wegen gloeien in de lengte. Langs de randen van de stuwwal krijgt de reliëfbeleving een extra dimensie door de doorzichten naar en panoramische uitzichten over de omliggende landschappen. Deze kwaliteit is het sterkst in de Zuidflank, met zijn steilrand en doelbewust gemaakte zichtrelaties de helling af. Vanaf de Achterflank en de randen van 't Gooi zijn de uitzichten op het lagergelegen ommeland meer geleidelijk. Tot slot is een bijzonder aspect van de reliëfbeleving het vrijwel afwezig zijn van water. In alle landschappen van Utrecht speelt water een belangrijke rol. Maar op de Heuvelrug is het juist droog. Water komt op de hoge delen alleen voor in sporadische, geïsoleerd liggende plassen (vennen, zandwinplassen). Aan de randen wordt het water wat frequenter, in smalle slootjes en watergangen en -partijen van landgoederen. De laagten vormen de enige gebieden met doorgaande watergangen.

2.3.3 Extreme historische gelaagdheid

De gelaagdheid is vooral een verhalende kwaliteit in het landschap. De ruimtelijke kenmerken geven wel een scala aan aanleidingen om de extreme historische gelaagdheid te herkennen. De combinatie van heidevelden, stuifzanden en naaldbossen verwijst direct naar het oude landbouwsysteem en de teloorgang daarvan. De verschillende bossoorten geven hints naar diverse verhalen. Dennenbossen, vooral in combinatie met chalet-architectuur, geven een 'Zwitserse' sfeer, hooggewaardeerd in de negentiende eeuw. Sterrenbossen en landschappelijke parkbossen tonen de aanwezigheid van landgoederen en buitenplaatsen. De omvorming van productiebos naar natuurlijk bos laat een maatschappelijke verandering in natuurbeleving zien. In elk landschap komen bebouwingskernen voor met daarbuiten een meer losse, veelal agrarische bebouwing. In het geval van de Heuvelrug is de losse bebouwing juist vooral niet agrarisch. Er is een grote hoeveelheid aan statige landhuizen, gedenk-bouwsels, monumentale instituten, villaparken, militaire bouwwerken en campings, veel meer dan in andere Utrechtse landschappen. Al deze bouwwerken verwijzen naar bijzondere kenmerken van de Heuvelrug: de hoge ligging met uitzicht, de ontspanning van bos, de droge zandgrond zonder de ziekteverwekkers van zompige gebieden, de beschikbaarheid van grond omdat het niet erg vruchtbaar is voor landbouw. Ze zijn gerelateerd aan verschillende historische ontwikkelingen en verhalen die allemaal door elkaar heen het landschap van de Heuvelrug hebben beïnvloed.

2.4 Ambitie natuur

De natuurambitie voor de Heuvelrug ligt - afgezien van het behoud en de verbetering van de omvang en aaneengeslotenheid – hoofdzakelijk in afwisseling en verdere kwaliteitsverbetering van de verschillende beheertypen. Een belangrijke factor hierin is de tijd: voor bosbegrippen is het bos op de Heuvelrug nog steeds overwegend jong, op de oude boskernen, de met bomen begroeide historische wallenstructuren en oude buitenplaatsbossen met lanen na. Daarnaast heeft het beheer grote invloed in het sturen op ecologische kwaliteit, bijvoorbeeld door omvormen van uitheemse naar inheemse hoofdboomsoort, bestrijden van Amerikaanse vogelkers, vrijstellen van oude boskernen en natuurgericht beheer. De afwisseling betreft onder andere de

verschillende bostypen. Naast inheems (natuur)bos waarin weinig wordt ingegrepen, vertegenwoordigt ook een zeker aandeel uitheems (productie)bos natuurwaarden. Het belangrijkste bostype is dennen-, eiken- en beukenbos. Op enkele plekken wordt droog hakhout in ere gehouden.

De afgelopen tien jaar zijn veel heideterreinen, dankzij het heideherstel, ecologisch met elkaar verbonden en vergroot. Voor diverse kenmerkende heidesoorten is de situatie daardoor verbeterd. Grote omvormingen van bos naar heide zijn niet meer voorzien. Op kleine schaal kan het omvormen van bos naar droge of vochtige heide op geschikte plaatsen bijdragen aan de afwisseling en biodiversiteit van het systeem als geheel. Daarbij kan ook een combinatie met cultuurhistorische of recreatieve doelen of het beperken van het gevaar voor bosbranden aan de orde zijn.

Enkele specifieke typen natuur zijn belangrijke natuurdoelen: de stuifzanden, vennen, vochtige heiden en droge schraalgraslanden. Uiteraard willen we deze behouden en waar mogelijk uitbreiden. In de laagte van Pijnenburg liggen potenties voor natte schraallanden (kleine zeggenmoeras).

Op de flanken, met name aan de kant van de Gelderse Vallei, zijn hier en daar gronden begrensd voor de ontwikkeling van natuur, meestal in de Groene Contour. Daar liggen kansen voor versterking van het natuursysteem van de Heuvelrug. Kruiden- en faunarijke akkers vormen een van de natuurdoelen, met name op de enges van de flankdorpen. Op deze oude akkerlocaties ligt de prioriteit bij de akkerflora (wintergraan), elders, of in combinatie, zijn natuurakkers gewenst voor akkervogels ('s winters overstaand zomergraan). Ook droge schraalgraslanden en houtwallen, houtsingels en lanen versterken het overgangslandschap.

2.5 Ambitie landschap

Op de Heuvelrug streven we naar aaneengesloten bos. Hier en daar komen open plekken voor met heide, stuifzand of vennen. Lanen en sterrenbossen zijn bijzondere elementen in dit gebied.

De flanken van de Heuvelrug vertonen de kenmerken van de omliggende landschappen. Houtwallen en lanen vinden we op de hogere delen en houtsingels en knotbomen op de lagere delen van de flank. Op de Zuidflank zijn veel buitenplaatsen en landgoederen aanwezig. Hier komen bosjes en bijzondere solitaire bomen voor.

2.6 Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Op de Heuvelrug is slechts een geringe oppervlakte in agrarisch gebruik. Deze agrarische percelen liggen doorgaans in of nabij het NNN. Het accent ligt hier op de Groenblauwe dooradering. Er zijn veel landschapselementen aanwezig. Door middel van agrarisch natuur- en landschapsbeheer kan de grote natuurkern van de Heuvelrug worden versterkt voor zowel soorten van het NNN als soorten van het agrarisch gebied. Door een uitgekiend beheer ontstaat een optimaal resultaat via het combineren van akkers, soortenrijke graslanden en opgaande beplanting. Het netwerk van opgaande beplanting zorgt voor verbinding van het natuurgebied met het omringende agrarisch gebied en met andere natuurgebieden. De nattere kwelzone op de flanken van de Heuvelrug ontwikkelt zich via randenbeheer op de meest geschikte locaties.

Op de (flanken van) Heuvelrug en de laagte van Peijnenburg leven de kamsalamander en een aantal andere amfibieën, waarvoor Nederland een internationale verantwoordelijkheid heeft voor het behoud. Beheer van bestaande poelen is hiervoor van groot belang. Er kunnen nieuwe poelen ingericht worden op plaatsen waar de grondwaterstand relatief hoog is, zodat ze een groot deel van het jaar water voeren.

We streven naar instandhouding van karakteristieke landschapselementen, waar mogelijk in combinatie met randenbeheer. Op de Heuvelrug streven we naar aaneengesloten bos, afgewisseld met open plekken met heide, stuifzand of vennen. Lanen en sterrenbossen zijn bijzondere elementen in dit gebied.

De flanken van de Heuvelrug vertonen kenmerken van de omliggende landschappen. Vaak zie je houtwallen en lanen op de hogere delen en houtsingels en knotbomen op de lagere delen van de flank. Op de Zuidflank zijn veel buitenplaatsen en landgoederen aanwezig. Hier komen bosjes en bijzondere solitaire bomen voor.

3 Uiterwaarden

3.1 Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

De uiterwaarden vormen samen met de rivier een lint door het landschap, met een aantal parallelle lijnen (de rivier, de zomerkade en de winterdijk). Ze maken deel uit van het rivierenlandschap zoals dat is ontstaan door meandering en sedimentatie van de rivier, waardoor oeverwallen en kommen ontstonden. Later werd de ruimte voor de rivier bedwongen met dijken (12e eeuw) waarna de winterdijk de grens tussen binnen- en buitendijkse gronden vormden en er alleen nog sedimentatie plaatsvindt in de uiterwaarden. De uiterwaarden onderscheiden zich in een winter- en zomerbed, onderling gescheiden door zomerkaden en/of oeverwallen. Ze worden door de klei-afzettingen steeds hoger en de dijken moeten regelmatig worden aangepast aan de verminderde afvoercapaciteit en de toename van de hoeveelheid water ten gevolge van verbeterde drainage van het achterland. Ten behoeve van herstel, onderhoud en ophoging van de winterdijk werd vroeger klei gegraven in een strook langs de dijk. Hierdoor ontstond buitendijks een zone van ondiepe kleiputten.

Sinds de aanleg van de dijken heeft de mens steeds meer invloed op de uiterwaarden gekregen. Na aanleg van de zomerkade werd de uiterwaard in agrarisch gebruik genomen. Vloedbossen maakten plaats voor griend en graslandpercelen. Bij normaal rivierpeil was er extensief agrarisch gebruik. Waar grotere delen afgegraven werden voor kleiwinning ten behoeve van de baksteenindustrie werden de uiterwaarden geëgaliseerd en veel intensiever agrarisch gebruikt. Plaatselijk vond tot op grote diepte zandwinning plaats. Door verdergaande kanalisatie en de aanleg van stuwen (Amerongen en Hagestein) werd het natuurlijk karakter van de rivier sterk beperkt. In de zomer is de afvoer van water door de rivier meestal gering en stroomt de rivier in haar zomerbed. In de winter en het voorjaar kan de afvoer van (smelt-)water zo sterk toenemen dat de rivier buiten haar oevers treedt en het winterbed vult.

Ook bovenstrooms van de stuw van Amerongen is de rivier gestuwd. Het stuwpeil bij normale rivierafvoer is daar 6m + NAP. Voor het stuwpan Hagestein (tussen Amerongen en Hagestein) is dat 3m + NAP. Benedenstrooms de stuw Hagestein staat de rivier onder invloed van de getijdenwerking. Het gemiddelde laagwaterpeil is ca. 0,25m + NAP. Bij vloed is het gemiddelde peil ca. 1,25m + NAP. Bij hoge afvoer (meer dan 4000 m³/sec bij Lobith) wordt, nadat de stuwen bij Driel en Amerongen geopend zijn, de stuw Hagestein geopend, zodat de rivier vrij afstromend wordt.

Het rivierpeil waarbij de uiterwaarden overstromen is voor iedere waard anders en wordt bepaald door het laagste punt in de zomerkade. De afgesloten nevengeulen bevatten bij normale rivierpeilen veelal regenwater. Na perioden van overstromingen bestaat het oppervlaktewater veelal uit een mengsel van rivierwater en regenwater. De kleiputten langs de winterdijk zijn weliswaar door menselijk ingrijpen ontstaan, maar vormen een abiotisch en ecologisch waardevolle zone. Vaak bevatten ze een combinatie van regenwater en kwelwater, waarbij tijdens een hoge rivierstand ook rivierwater wordt toegevoegd. Door hun verschil in ligging onderscheiden ze zich onderling in een grote diversiteit. In de oostelijk gelegen uiterwaarden bestaat het water deels ook uit kwel vanuit de aangrenzende stuwwal

Benedenstrooms van de stuw Hagestein staat de rivier onder invloed van het getijde. Door de sterke sedimentatie zijn over een aanzienlijke lengte aanwassen en gorzen gevormd. Gorzen zijn met riet begroeide en nu nog steeds bij hoge vloedstand onderlopende terreinen. De met de rivier in open verbinding staande geulen vallen droog bij eb. Bij vloed wordt in deze getijdenkreken veel zand afgezet. De aanleg van strekdammen heeft uitbreiding van de uiterwaarden tot gevolg gehad. In het oosten van de Willige Langerakse Waard is de strekdam verbonden met een zandplaat De Bol. Hier is een geul ontstaan die aan één kant is afgesloten, waardoor de werking van het getij merkbaar is geworden. Tegen de zandplaat zijn oeverwal(achtige) afzettingen gevormd. Daar waar het zand niet begroeid is en ten gevolge van de wind verplaatst wordt, is sprake van een rivierduin. In de Honswaard passeert de Nieuwe Hollandse Waterlinie de uiterwaarden met twee karakteristieke en cultuurhistorisch waardevolle fortificaties: Fort Honswijk en Fort Everdingen.

3.2 Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Voor de uiterwaarden zijn de stroomdalflora en de diversiteit aan permanente en semipermanente wateren met hun typische flora en fauna belangrijke waarden. Grote delen van de uiterwaarden hebben een natuurfunctie. Daardoor kan de hele bodemdiversiteit, veroorzaakt door afslag en sedimentatie, goed tot uiting komen in de vegetatie. Op de drogere, meestal zandige, kalkrijke oeverwallen, rivierduinen, kaden en winterdijken komt een bloemrijke stroomdalflora voor die heel specifiek is voor de uiterwaarden. Het zijn de vegetaties die af en toe overstroming goed kunnen gebruiken vanwege het verrijkende effect, maar niet tegen al te veelvuldige overstromingen kunnen. Goed ontwikkelde stroomdalvegetaties zijn vooral te vinden in de Amerongse Bovenpolder-West, de Honswijkerwaard, Dertienmorgenwaard, Vogelenzangsewaard en Willige Langerakse Waard, De Bol en op de zuidoever in de Middelwaard, Kersbergse- en Achthovensche Uiterwaarden en de Mijnsherenwaarden op dijken en kades.

De Bol dat als rivierduin aangewezen is als aardkundig monument is samen met Willige Langerakse Waard N2000-gebied en onder andere aangewezen vanwege de aanwezigheid van kamsalamanders in de putten. Ook een groot deel van de oostelijk gelegen uiterwaarden is Natura 2000-gebied. Dit is aangewezen vanwege de aanwezigheid van karakteristieke oevervegetaties, stroomdalflora, kenmerkende graslanden en een aantal karakteristieke soorten. Ook de aanwezigheid van overwinterende watervogels en ganzen wordt hier veiliggesteld. Het stroomdal-graslandreservaat Amerongse Bovenpolder-West is het grootste van het Nederlands uiterwaarden-gebied en behoort hier o.a. toe. Op diverse plaatsen in de uiterwaarden komen kenmerkende meidoornstruwelen, heggen en knotwilgenrijen in de uiterwaarden voor. Eveneens in de Amerongse Bovenpolder-West bevindt zich in het oude meidoornheggencomplex een populatie van de zeldzame schijnkoraalmeidoorn. De door natuurontwikkeling toenemende ruigtenatuur is geschikt voor de kwartelkoning. In de Amerongse Bovenpolder-Oost is door afgraven een kleimoeras ontstaan met daarin landtongen met wilgenstruweel en ruig rietland. Zowel pionierssoorten als vogels van ruiger rietland en struweel zijn hier toegenomen.

Vochtige ooibossen komt als bostype verspreid en gefragmenteerd voor met doorgaans een beperkte leeftijd, o.a. in de Blauwe Kamer. Vandaar dat de goed ontwikkelde zachthoutooibossen, van grote betekenis zijn. Het gaat daarbij doorgaans om een mozaïek van opgaand bos, jongend bos, open plekken, water, struweel en ruigten. De knaagactiviteiten van de bever en de dynamiek van de rivier versterken de variatie in structuur. De aalscholver broedt in het rivierengebied in deze bossen. Als vuistregel geldt een maximale afstand van ca 10 km tussen de boscomplexen. Daarnaast zijn enkele grotere boskernen, in combinatie met moeras, ruigte en plas-dras gewenst. Hardhoutooibossen komen, gefragmenteerd op de hoogste plekken langs de rivieren voor met name op hoge zandige oeverwallen en op overgangen naar hogere gronden, o.a. bij de Blauwe Kamer. De staat van instandhouding van dit bostype is slecht. Er geldt voor dit habitatype dan ook, net als voor het Essen iepenbos, een doelstelling voor uitbreiding van de oppervlakte en voor kwaliteitsverbetering.

De Blauwe Kamer is een breed uiterwaardengebied dat afgevlakt is door klei- en zandwinning en waar drie grote plassen zijn ontstaan. Het gebied werd na de winning weer in gebruik genomen als landbouwgrond. Na de herinrichting door Het Utrechts Landschap in 1984, waarbij een nevengeul in open verbinding met de rivier werd aangelegd, is de afwisseling in vegetatietypen, plantensoorten en structuur toegenomen. Onder invloed van begrazing en de dynamiek van de rivier is een mozaïek van vegetatietypen ontstaan, rijk aan overgangen.

In de natte milieus zoals kleiputten, oude rivierarmen en overstromingspoeltjes komen verschillende typen water- en moerasvegetaties voor. Zo'n kleiput kan geelzien van het groot blaasjeskruid vanwege de kwel die in de kleiput uitkomt. Hier, evenals in diverse poelen, komen kamsalamanders voor. De plasjes die buiten de zomerkade liggen en die alleen bij hoog water bevatten, vallen op door het slijkgroen. Ook is er een enkel nat schraalland op klei met zeldzame soorten als addertong. Langs de rivieroever komt een vochtige ruigtevegetatie voor met o.a. herts-munt. Benedenstrooms van stuw Hagestein, waar zich het getijdenverschil manifesteert, wordt de oevervegetatie uitbundiger. Een aantal soorten is gebonden aan het zoetwatergetijdengebied, zoals de zeldzame driekantige bies en spindotterbloem die een enkele, in open verbinding met de rivier staande, oude rivierarm bevolkt. De Willige Langerakse Waard bestaat voor een groot deel uit rietgorzen en dotterbloemhooilanden.

Grote aantallen vogels bezoeken de uiterwaarden om te foerageren. In het najaar en in de winter zijn het met name de ganzen, eenden en meerkoeten die de uiterwaarden bevolken. In het voorjaar zijn het vooral steltlopers die in grote aantallen op de plas-drassituatie afkomen. Er komen zeven soorten amfibieën in de uiterwaarden voor. Vooral de kleiputten langs de winterdijk vormen belangrijke voortplantingsplaatsen voor amfibieën. De ecopassage bij de Plantage Willem III is van belang als verbinding tussen de uiterwaarden en de Heuvelrug.

3.3 Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van het Rivierengebied zijn: schaalcontrast van zeer open naar besloten, samenhangend stelsel van rivier – uiterwaard - oeverwal – kom, samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal – rivier en de Kromme Rijn als vesting en vestiging. In het Rivierengebied zijn vijf deelgebieden te onderscheiden: Flank, Langbroek, Kromme Rijn, Schalkwijk en Nederrijn/Lek. Ook de Lekzone van het Groene Hart behoort tot de uiterwaarden. Zie [de katernen Rivierengebied en Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen](#).

3.3.1 Schaalcontrast van zeer open naar besloten

Het gebied kent een opeenvolging van verschillende langgerekte parallelle landschappen, zogenoemde lineaire landschappen. Deze verschillen onderling sterk in de mate van openheid. De uiterwaarden zijn samen met de kommen het meest open. De flanken van de Utrechtse Heuvelrug, de Langbroekerwetering en het Kromme Rijngebied vormen halfopen landschappen. De beboste Utrechtse Heuvelrug is het meest besloten landschapstype. Het is vooral van belang om deze verschillende vormen van openheid te behouden en te versterken.

3.3.2 Samenhangend stelsel van rivier - uiterwaard - oeverwal – kom

De dynamische geschiedenis van de Rijn is af te lezen aan de huidige loop van Neder-Rijn, Lek en Kromme Rijn, aan de oeverwallen ter plaatse van oude rivierlopen en aan de kommen, die zijn ontstaan in oude overstromingsvlakten. De zichtbaarheid wordt versterkt door de onderling variërende hoogteligging en het bijbehorende grondgebruik. Binnendijks langs de Neder-Rijn en de Lekdijk ligt bebouwing en beplanting. De uiterwaarden hebben een multifunctioneel karakter; naast natuur, landbouw en extensieve recreatie zien we specifieke functies (veerstoep, kleiwinning, steenfabriek e.d.).

3.3.3 Samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal – rivier

De gebiedsopbouw is ontstaan in de ijstijd en na die tijd door de inwerking van de Rijn. Bij Rhenen is hierdoor een scherp contrast ontstaan tussen de stuwwal en de laaggelegen, open rivierloop. Meer naar het westen bestaat de overgang uit een steelband en een kampengebied op de flank van de Utrechtse Heuvelrug. De rivier loopt naar het westen toe tussen steeds smaller wordende uiterwaarden.

3.3.4 De Kromme Rijn als vesting en vestiging

De Kromme Rijn is al eeuwen een gebied van verdedigen en vestigen. In de Romeinse tijd als onderdeel van de Limes en in de middeleeuwen als transportroute tussen Utrecht en Dorestad, waarlangs de dorpen zijn ontstaan. Het gebied kenmerkt zich door zeer hoge archeologische waarden. Belangrijk is hierbij de samenhang tussen de verschillende cultuurhistorische elementen en structuren. De rivier had ook een plaats in het defensiemechanisme van de nabijgelegen Nieuwe Hollandse Waterlinie. Hierbij werden de laaggelegen gebieden voor inundatie benut en werden op de hogere delen de extra versterkingen (forten) gebouwd.

3.4 Ambitie natuur

De uiterwaarden behoren grotendeels tot het NNN. In combinatie met het project Ruimte voor de Rivier en Ruimte voor de Lek zijn veel landbouwgronden verworven voor natuurontwikkeling. Sinds de herijking van het NNN in 2012 zijn alleen ten oosten van Wijk bij Duurstede en bij Nieuwegein en nabij Vianen nog gronden begrensd als te ontwikkelen natuur in het NNN ("nieuwe natuur"). De overige te ontwikkelen natuur ligt nu in de Groene Contour. Voor de inrichting van de Natura 2000-gebieden zijn doelstellingen ten aanzien van behoud en beheer voor karakteristieke soorten en habitattypen een gegeven.

De variatie in omstandigheden (bodem, overstromingsduur, sedimentatie, ingrepen in het verleden, beheer) biedt ruimte voor een complex aan natuurdoelen. Juist deze ruimtelijke en temporele variatie zorgt voor de grote biodiversiteit in de uiterwaarden. Een doel met hoge prioriteit zijn de droge schraallanden, stroomdalflora en glanshaverhooilanden (stroomdalgraslanden) die zo karakteristiek zijn langs de rivieren. In de lagere delen kunnen vochtige hooilanden en moeras worden ontwikkeld en op de periodiek droogvallende oevers van het water ontstaan interessante pioniersvegetaties. Dit wordt afgewisseld met rivier- en beekbegeleidend bos. Op een enkele plek vormt een kruiden- en faunarijke akker een goede aanvulling.

In het kader van het tegengaan van doorstromingsweerstand is het belangrijk oog te hebben voor het behoud van de drogere delen van de uiterwaard waar de stroomdalflora zich gevestigd heeft. De ambitie voor de uiterwaarden is juist die zeldzame en kenmerkende natuurelementen van het rivierengebied te versterken.

De dijken vormen een enorme oppervlakte grasland met goede potenties voor soortenrijk kruiden- en faunarijke grasland of glanshaverhooiland, mits goed beheerd. In verband met het op stapel staande deltaplan voor de dijken is het van belang de huidige hotspots aan dijkflora te benutten voor herstel van die flora op de te vernieuwen dijkdelen.

3.4.1 Ambitie landschap

Binnen de winterdijken zijn de uiterwaarden open en komt er met name natuurlijke, riviergebonden beplanting voor. Maximaal 5% van een uiterwaard is beplant; analoog aan de eisen van Rijkswaterstaat (RWS). Hier zien we knotbomen, ooibossen, heggen en/of struwelen en op bijzondere plekken (veerhuis, steenfabrieken e.d. op een terp) staan vaak solitaire bomen. Aan de andere van de winterdijk liggen beplante boerenerven.

3.4.2 Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

De uiterwaarden zijn grotendeels begrensd als natuurgebied. Hieraan grenzen stukken Groene Contour, die via agrarisch natuurbeheer kunnen worden ontwikkeld tot waardevolle stroomdalgraslanden. Langs kwel sloten zorgen graslandranden en slootkanten voor een soortenrijke begroeiing met bijzondere plantensoorten. Deze zijn aantrekkelijk voor allerlei insecten en voor internationale soorten zoals de heikikker. Op geschikte locaties kunnen poelen gegraven worden om meer leefgebied voor de kamsalamander en andere amfibieën te creëren.

Binnen de winterdijken zijn de uiterwaarden open en komt er met name natuurlijke riviergebonden beplanting voor. Maximaal 5% van een uiterwaard is beplant; analoog aan de eisen van RWS. Hier zien we knotbomen, ooibossen, heggen of struwelen en hier en daar een bijzondere solitaire boom.

4 De Venen

4.1 Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Deelgebied De Venen, genoemd naar het grote veengebied dat van de Heuvelrug doorliep tot aan de duinen, bevat nog maar plaatselijk een veenpakket. Op de plaats van het enorme hoogveenkussen ligt nu een waterrijk veenontginningslandschap met diepe droogmakerijen. Vanuit het regenwater gevoede hoogveen stroomde het overvloedige water radiaal alle kanten op naar de lagergelegen delen. Het water kwam terecht in de veenriviertjes de Kromme Mijdrecht, Amstel, Waver, Winkel, Angstel en Aa die nu met hun oevers ver boven het veenontginningslandschap uitsteken. Het radiale patroon werd in de veenontginningsfase nog versterkt doordat vanaf de 11e eeuw loodrecht vanaf de kleiige oevers van de rondlopende veenriviertjes sloten naar het centrum van het gebied gegraven werden, om zo het gebied geschikt te maken voor landbouw. In de 17e eeuw kwamen daar de vaarten om turf af te voeren bij, toen de vraag naar brandstof aanzienlijk toenam. Rondom het 'ronde' hoogveenkussen was in de lagergelegen delen laagveen gevormd, gevoed door schoon grondwater. Ook dit veen was heel geschikt om op te stoken en werd afgegraven. Dat was veel minder het geval met het door klei en rivierafzettingen verontreinigde laagveen langs de Kromme Mijdrecht; reden waarom de 'bovenlanden' niet afgegraven werden. In grote delen van het gebied werd het bruikbare veen zover afgegraven dat grote plassen ontstonden waarvan nu o.a. de Vinkeveense Plassen resteren. Een deel daarvan is in de 19e eeuw drooggelegd, wat nu de droogmakerijen rond Mijdrecht zijn. Hier is de oude zeebodem van voor de tijd van het veen weer tevoorschijn gekomen met krekens en kreekkruggen. Een ander overblijfsel uit de zeeperiode is de brakke kwel in dit gebied.

De vervening van het Natura 2000-gebied Botshol startte tegen het einde van de 18e eeuw en vond grotendeel in de eerste helft van de 19e eeuw plaats. Het deel langs de Oude Waver bestaat uit onbruikbaar riet- en bosveen en bleef agrarisch in gebruik. Waar wel verveend is bleek het veen van slechte kwaliteit. Dit verveende deel is inmiddels weer verland waarbij in de petgaten kraggen met moerasnatuur gevormd zijn. In een klein deel van het gebied zijn de legakkers weggeslagen en liggen nu de veenplassen de Kleine en de Grote Wije. Doordat het natuurgebied Botshol direct grenst aan de in 1876 drooggelegde Polder Groot Mijdrecht, met een waterpeilverschil van meer dan 4 m, verliest het natuurgebied continu water aan de droogmakerij. Dit waterverlies wordt gecompenseerd door inlaat van het zwak brakke, maar wel gedefosfateerde water uit de Oude Waver, waardoor in Botshol het al meer dan een eeuw bestaande zwak brakke karakter standhoudt.

In de Vinkeveense plassen, waar de turfwinning pas aan het einde van de 19e eeuw plaatsvond, is nog een deel van het landschap van de turfwinning zichtbaar, met name in de Zuidplas. Hier zijn de legakkers nog aanwezig waarop het veen dat met de baggerbeugel uit de petgaten opgehaald werd te drogen gelegd werd. Door het steeds breder maken van de petgaten verdwenen er geleidelijk steeds meer legakkers en ontstond een plas. Tegenwoordig speelt veen nog steeds een belangrijke rol, niet in het minst vanwege de bodemdaling die er door ontwatering veroorzaakt wordt. Afremmen van de bodemdaling en de realisatie van een duurzaam watersysteem zijn belangrijke opgaven voor het gebied.

De Stelling van Amsterdam loopt dwars door De Venen. De forten Botshol en Waver-Amstel zijn nooit afgebouwd, het is gebleven bij een aardwerk met omgrachting.

4.2 Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

De ecologische kernkwaliteiten worden sterk bepaald door de aanwezigheid van het veen. Waar nog onvergraven veen resteert is dat laagveenmoerasnatuur. In de diep uitgegraven veenplassen is dat water- en moerasnatuur en in de polders met natuurlijk polderpeil zijn weidevogels de kernkwaliteit.

Het Natura 2000-gebied Botshol is zo'n mislukte veenafraving die zich ontwikkeld heeft tot een bijzonder natuurgebied van Europees belang. Het is een gevarieerd natuurgebied waar diverse successiestadia van de laagveenverlanding aanwezig zijn: veenmosrietlanden, galigaanmoerassen en hoogveenbossen in mozaïek met gemeenschappen van open water. In het water van de veensloten en de laagveenplassen de Kleine en de Grote

Wij komen veel kranswieren, groot nimfkruid en groot blaasjeskruid voor. In de veenmosrietlanden groeit tussen het riet de welriekende nachtorchis, kamvaren en moerasviooltje en nog veel meer kenmerkende veenmoerasflora. Het herstelplan dat in uitvoering is, streeft ernaar om ook weer jongere verlandingsstadia in het gebied zoals trilveen tot ontwikkeling te laten komen door het graven van nieuwe petgaten en het plaggen van de oude kraggen. Dit gevarieerde landschap vormt het leefgebied voor een groot aantal dieren en planten, waarvan vele typerend zijn voor het laagveengebied. Enkele vogelsoorten die hier broeden zijn snor, lepelaar, grote karekiet, bruine kiekendief en krooneend.

De waterkwaliteit van de aangrenzende door vervening ontstane Vinkeveense Plassen is sterk vooruitgegaan sinds de dorpen Vinkeveen en Wilnis vanaf 1979 niet meer hun afvalwater ongezuiverd lozen op de plassen. Met name in de Noordplas is dat te merken aan de sterke toename van kranswieren, fonteinkruiden en twee zeldzame licht brakwatersoorten: gesteelde zannichellia en snavelruppia. Ook de macrofauna neemt toe in soortenrijkdom. In De Venen zijn de graslanden van diverse polders met aangepast peilbeheer goede weidevogelgebieden. Weidevogels als grutto, tureluur en zomertaling broeden in de polders Nellestein, Blokland, in delen van polder Groot Wilnis-Vinkeveen en in het gebied Demmerik- Donkereind-Gagel. Plaatselijk komen broedkolonies van visdiefje en zwarte stern voor. In ondiepe sloten met een goede visstand langs de Kromme Mijdrecht foerageren regelmatig lepelaars. In Waverveen is recent natte natuur ontwikkeld die veel water- en weidevogels aantrekt en een belangrijk onderdeel is in een ecologische verbindingszone die de natte laagveengebieden met elkaar verbindt.

4.3 Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. In De Venen liggen een droogmakerij en opstreckende verkavelingen. Door het gebied loopt ook een deel van de Stelling van Amsterdam met de hoofdweerstandslin, forten en andere objecten en de inundatiegebieden. Zie [de katernen Groene Hart en Waterlinies van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen](#).

4.3.1 Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die medebepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen de verschillende deelgebieden spreken tot de verbeelding. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukte, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (waterlinies, bebouwingslinten, droogmakerijen etc.).

4.3.2 (Veen)Weidekarakter incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.

De (veen)weidegebieden in het Groene Hart zijn het meest kenmerkend voor dit landschap. Ze zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels, veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkjes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

4.3.3 Openheid

Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte. Door toevoeging van meer grootschalige bebouwing, windmolens en bouselementen kan het gevoel van openheid snel worden aangetast. Openheid is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van grote delen van het Groene Hart is een schaars goed in de volle randstad. Inwoners van de randstad hebben behoefte aan deze openheid, als contrast tot de bebouwde rand er omheen. Aan de noordkant van de Venen zijn de open gebieden door de Stelling van Amsterdam bestempeld als inundatiegebieden.

Rust en stilte. Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Het vormt een belangrijk contrast met het leven in de stad. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

4.4 Ambitie natuur

In De Venen komt de natuur van de Nederlandse delta in vele vormen voor. Deels gaat het om natuurwaarden die internationaal bijzonder zijn. Het doel is deze natuur in al zijn diversiteit kwalitatief en kwantitatief te verbeteren en het hele palet van kenmerkende typen natuur en bijbehorende planten- en diersoorten van het laagland een plek te geven. Daarnaast is de natuur in De Venen een schakel in de zone van natte natuurgebieden tussen de Nieuwkoopse Plassen in Zuid-Holland en het Vechtplassengebied in Noord-Holland en Utrecht.

Er zijn inmiddels voor de meeste gebieden in De Venen inrichtingsplannen gemaakt die invulling geven aan de natuurdoelen. Een goed doordacht plan is noodzakelijk vanwege de vele randvoorwaarden die aan het functioneren van het systeem zijn verbonden, zoals de vereiste afmetingen van natuurgebieden (bijvoorbeeld grote rustige en waterrijke moerassen voor grondbroedende moerasvogels), de vereiste voedselrijkdom van de bodem (bijvoorbeeld zeer lage fosfaatgehaltenes voor natte schraallanden) en de vereiste vochtigheid van de bodem (hoge grondwaterstanden voor weidevogels). Ook het draagvlak in de streek speelt hierbij uiteraard een rol.

Voor het Natura 2000-gebied Botshol is de ambitie om te komen tot een evenwichtig ecologisch systeem waarin alle stadia van de laagveenverlanding een plek kunnen vinden. Het betreft kranswierwater, trilveen, veenmosrietland en moerasbos, eventueel kunnen ook de moerasheide en blauwgraslanden zich herstellen. Hiervoor is zowel de waterkwaliteit als een natuurlijker peilbeheer essentieel. In het kader van de aanpak stikstof wordt kwaliteitsverbetering van de veenmosrietlanden en de watervegetaties gerealiseerd door intensivering van het beheer. Ten noorden en oosten van het natuurgebied (polder Nellestein) zijn recent gronden geruimd. Hierdoor wordt de natuur in Botshol versterkt, zowel in hydrologisch opzicht, als wat betreft de oppervlakte natuur (vochtig hooiland, mede met het oog op weidevogels).

In het aangrenzende Groot Mijdrecht Noordoost zijn inspanningen gericht op moerasnatuur voor vogels. In Waverhoek is daarvan al een deel gerealiseerd. Er worden nog drie blokken ingericht voor dergelijke natuur. De overige delen van Groot Mijdrecht Noordoost worden ontwikkeld tot vochtig hooiland en vochtig kruiden- en faunairijk grasland dat het moeras in ecologisch opzicht ondersteunt. Ten zuiden van Groot Mijdrecht Noordoost ligt Marickenland. Hier variëren de natuurdoelen van moeras (rietland) tot nat schraalland en vochtige hooilanden. Het is een schakel in de verbinding voor moerasnatuur waarbij ook ontsnipperingsmaatregelen voor de otter genomen worden.

In de bestaande en nog te ontwikkelen natuurgebieden in de Bovenlanden en langs de Kromme Mijdrecht worden botanische doelen (nat schraalland en vochtig hooiland) gecombineerd met behoud en versterking van de weidevogels (vochtig weidevogelgrasland) en de natuur- en waterkwaliteit van de sloten in het agrarische gebied. Mede in verband met de behoefte om dergelijke graslanden periodiek te inunderen is verbetering van de waterkwaliteit erg belangrijk.

De oostkant van de Bovenlanden is onderdeel van de ecologische verbinding voor moerasnatuur, die verder via Marickenland onderlangs de Vinkeveense Plassen richting de nieuwe faunapassage onder de A2 naar de Vechtplassen gaat. Rietlanden, plas-dras zones en andere vormen van moeras moeten deze verbinding vormgeven.

Groot Wilnis – Vinkeveen ligt in een weidevogelkerngebied. Hier worden de botanische natuurdoelen (nat schraalland en vochtig hooiland) gecombineerd met vochtige weidevogelgraslanden en stukjes moeras. In de Vinkeveense Plassen moet verbetering van de waterkwaliteit leiden tot kranswierwater. Tussen de Bovenlanden en Groot Wilnis – Vinkeveen ligt het gebied de Sniep, dat grenst aan een van de laatste blauwgraslandrestanten in het veenweidegebied: Armenland Ruwiel (deelgebied Midden West). Hier is inmiddels een begin gemaakt met de uitbreiding van nat schraalland. Hier ligt een draslandverbinding, waarmee polderreservaat Kockengen, de

Bovenlanden, Demmerik en De Botshol met elkaar verbonden worden. Het gebied fungeert ook als schoonwatertoevoer voor bevoeiingswater voor Armenland Ruwiel.

In de bovengenoemde gebieden is het bij plas-draspercelen voor de weidevogels van belang om de uitspoeling van fosfaat tot het minimum te beperken om verslechtering van de waterkwaliteit te voorkomen. Met name, omdat de aquatische ecologie de laatste jaren duidelijk is verbeterd.

4.5 Ambitie landschap

De droogmakerij moet met haar orthogonale wegenstructuur met opgekroonde bomenrijen herkenbaar blijven. Het zicht van dijk tot dijk blijft in stand. Natuurontwikkeling mag niet tot verdichting leiden en geen autonome lijnen vormen, maar neemt kavelgrenzen als basis.

Verder zien we hier opstreckende verkaveling vanuit een ontginningsbasis, vaak een bebouwingslint, met achter- en zijkaden. De door turfwinning ontstane patronen van petgaten en legakkers en plassen willen we behouden. De legakkers zijn vaak door natuurlijke beplanting en bebouwing verdichte gebieden.

4.6 Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Het landelijk gebied van De Venen is voor een groot deel in agrarisch gebruik. Er zijn veel kansen om natuurresultaat te behalen via agrarisch natuurbeheer. In de eerste plaats is er veel weidevogelgebied zoals grote delen van Groot-Mijdrecht, de omgeving van Demmerik, en het gebied ten noorden van Botshol. Het agrarisch gebied sluit gedeeltelijk aan op weidevogelreservaten in het NNN, waarvan Demmerik de belangrijkste is. Wij willen de meest geschikte gebieden voor weidevogelbeheer verbeteren. De collectieven ontwikkelen hier samenhangende beheeremozaïeken die de weidevogelstand versterken. Sommige weidevogelgebieden overschrijden de provinciegrens. Hier zorgen de collectieven voor een goede afstemming met de buurprovincies.

In de tweede plaats zijn er op een aantal locaties nog kruidenrijke perceelranden en slootkanten aanwezig. In het NNN en de Groene Contour kunnen op geschikte locaties soortenrijke graslanden en graslandranden worden behouden en ontwikkeld. Ook buiten het NNN/Groene Contour is op een aantal plaatsen randenbeheer mogelijk. De collectieven beperken dit beheer tot de meest soortenrijke en kansrijke locaties voor internationale soorten en biodiversiteit.

Behalve voor de weidevogels is het veenweidegebied belangrijk voor een aantal andere internationaal bedreigde soorten. Zo leeft hier nog op veel plaatsen de zwarte stern. Hiervan is het niet mogelijk het behoud alleen in natuurgebieden te realiseren. Het in Utrecht ontwikkelde maatwerkpakket 'zwarte stern', is al enkele jaren een succes en wordt voortgezet.

Op een beperkt aantal locaties groeit de waterplant krabbenscheer. De bedreigde libellensoort groene glazenmaker is afhankelijk van krabbenscheer voor het afzetten van eitjes. Collectieven streven naar uitbreiding van deze soorten, onder andere door met het de waterschappen afspraken te maken over behoud en herstel. Voor de zwarte stern, purperreiger en groene glazenmaker is behoud van kruidenrijke, structuurrijke oevers en graslandranden noodzakelijk en hiervan profiteren ook de rugstreeppad en de heikikker. Bij plas-draspercelen voor de weidevogels is het van belang om de uitspoeling van fosfaat tot het minimum te beperken om verslechtering van de waterkwaliteit te voorkomen.

Voor veel van de genoemde internationale soorten is het essentieel dat er een combinatie wordt gemaakt met watermaatregelen, die gericht zijn op schone en natuurvriendelijk beheerde watergangen. Ook inrichting van nieuwe natuurvriendelijke oevers is een gewenste maatregel, onder andere als foerageergebied voor de purperreiger.

De doelen voor groene landschapselementen in het leefgebied Dooradering zijn beperkt. Het gebied is zeer open en dat is ook een kwaliteit van het gebied. Karakteristieke landschapselementen zijn knotbomen, bomenrijen (langs wegen) en beplante dijken en kaden. In de open veengebieden zien we enkele pestbosjes. Deze elementen willen we behouden, in goede samenhang met andere natuurdoelen.

5 Eemland

5.1 Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Een moerassige laagte ontwikkelt zich na de ijstijden in het driehoekige dal, dat hier tussen de stuwwallen Veluwe en Utrechtse Heuvelrug gevormd is. Geleidelijk aan ontstaat er een veenvlakte waardoor de rivier de Eem water vanuit de hoger gelegen delen en de Gelderse Vallei afvoert. Deze veenvlakte strekte zich ook uit over het gebied van de Zuiderzee. Na een aantal grote doorbraken van de zee in de 12e eeuw werd een deel van het veen weggeslagen, wat ook de afvoer van de Eem verbeterde. Hiermee kwam ook de ontginning van Eemland op gang, waarbij de Eem de ontginningsas werd van waaruit ontgonnen werd. Langs de Zuiderzee werd een zeedijk aangelegd en langs de Eemdelta rivierdijken, maar nog tot in de 20e eeuw stonden de Maatpolder en de Polders te Veld iedere winter plas-dras en met stormvloed liepen ook de andere Eempolders geregeld onder met zout water.

De jonge zeeklei die vanaf de 12e tot in de 20e eeuw in deze Eemmonding, de huidige Maatpolder, is afgezet is evenals de vele wielen langs de Zomerdijk en de Eemdijk van aardkundige waarde. Ze getuigen van de vele inundaties en dat is de reden waarom de wielen langs Zomerdijk in de Noordpolder te Veld als aardkundig monument zijn aangewezen. Ook de verschillen in plantengroei zijn nog uit het verschil in overstromingsintensiteit te herleiden: zeeklei werd afgezet in de lage delen van Eemland, rivierklei langs de Eem en een deel behield de veenbodem met op veel plaatsen een dun kleidek. Abiotisch ontstond zo in dit vlakke gebied meer diversiteit. Langgerekte zandopduikingen bevinden zich aan de randen van het gebied in de overgang naar de aangrenzende dekzanden. Dit overgangsgebied wordt gekenmerkt door een gradiënt van voedselarm naar voedselrijk, met plaatselijk uittredend grondwater in de sloten. Het Eemmeer ontstond in 1968 toen in het verzoete IJsselmeer de polder Zuidelijk Flevoland werd drooggelegd. Het Eemmeer ontvangt vooral water uit de Gelderse Vallei, via de Eem en een kleiner deel vanuit de Veluwerandmeren.

5.2 Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Eemland is dankzij zijn natte ontstaansgeschiedenis nu een belangrijk weidevogelgebied. De grote oppervlakte aan weidevogellandschap is hier succesvol dankzij maatwerk in het beheer. In het natuureservaat Noordpolder te Veld zijn een hoog winterpeil en lager zomerpeil, afgevlakte brede oevers die lang blank staan, maatwerk in de peilvakken en een uitgekiend maaibeheer, waarbij voldoende schuilmogelijkheid voor jongen overblijft, de succesfactoren die hier tot een positief broedsucces leiden. O.a. meer dan 100 grutto-territoria en zeker 10 kempaanbroedsels zijn het resultaat hiervan. 's Winters overwinteren in de polders veel kleine zwanen, die hier voldoende ruimte hebben en in het aangrenzende Gooi- en Eemmeer foerageren op de fonteinkruidenvelden. Deze meren zijn Vogelrichtlijngebied en als broed- en foerageerbiotoop ook van belang voor tal van andere watervogels.

De oeverzone met overjarig rietland is een broedbiotoop voor diverse moerasvogels en de combinatie met het meer is van belang als broed- en foerageerbiotoop voor het visdiefje. Andere natte natuurgebieden zijn de uiterwaardgraslanden en rietlanden langs de Eem, de wielen langs de dijken met moerasoevers en het broekbos de Valse Bosjes, een kwelgevoed broekbos omgeven door vochtige graslanden en sloten in de Noordpolder te Veld. Ook in de Maatpolder zorgt het kwelwater in de sloten voor kwelkarakteristieke watervegetaties. In sommige delen van de Eempolder komen de grote modderkruiper en de poelkikker in de watergangen voor. Dichter bij de Eem zijn langs en in sloten relicten van de zoutflora te vinden, zoals de zilte greppelrus en de zilte watterranonkel.

De Eem zelf is een verbindingsroute vanuit de Vallei naar het Eemmeer, zowel voor aquatisch als terrestrisch levende dieren. Behalve de rivier met moerassige oevers betreft deze zone vochtige uiterwaardgraslanden en bosjes en wordt deze begeleid door dijken met stroomdalflora. Op een aantal plaatsen zijn de oeverbeschoeiingen geschikter gemaakt om dieren te laten passeren en paaigelegenheden voor vissen te bieden. Bij Amersfoort sluit deze verbindingszone aan op de verbindingszone langs het Valleikanaal, die ook het stedelijk gebied van Amersfoort passeert.

In het Eemmeer zijn, na een periode met weinig waterplanten (veroorzaakt door eutrofiëring en daarmee een slecht doorzicht), de waterplanten sinds de jaren tachtig weer wat toegenomen. Dit kan nog een stuk verbeteren, wanneer de afname van nutriëntenaanvoer via de Eem doorzet.

Een bijzondere kwelsituatie bevindt zich zuidelijker, onderlangs de Heuvelrug in de polder Middelwijk tussen Soest en de Eem, waar de zeldzame klimopwaterranonkel in de slootjes groeit en ook zeldzame waterkevers van kwelsloten en beken voorkomen.

5.3 Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van het landschap Eemland zijn de extreme openheid, de slagenverkaveling, het veenweidekarakter, de historie van de Zuiderzee, de Grebbelinie en de overgangsgebieden (kleinschalig landschap op de overgang naar de Heuvelrug). In Eemland zijn drie deelgebieden te onderscheiden: Eempolder, Eemzone en Overgang. Zie [katern Eemland van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen](#).

5.3.1 Extreme openheid, slagenverkaveling en veenweidekarakter

De eerste drie kernkwaliteiten zijn nauw met elkaar verweven. Gezamenlijk zijn ze concreet in het gebied te beleven door de volgende kenmerken:

- het vlakke grasland tot aan de horizon is de drager van dit Nationale Landschap. Er zijn vrijwel geen opgaande elementen; alleen de boerenerven vormen groene eilanden in het gebied;
- in Eemland krijgt het grastapijt richting en textuur door de lange rechte lijnen van wegen, sloten en kavels en verschillen in beheer per kavel. Lage grasdijken en natuurvriendelijke oevers nuanceren het vlak;
- de openheid wordt scherp afgebakend door duidelijk gedefinieerde randen aan de horizon. Randen hebben een verschillend karakter en markeren de overgang tussen de openheid en de meer besloten landschappen en bebouwde gebieden.

5.3.2 Historie van de Zuiderzee en Grebbelinie

De vierde en vijfde kernkwaliteit duiden vooral op de geschiedenis van Eemland. In het landschap zijn allerlei elementen aanwezig die hieraan herinneren. De dijkdoorbraken (waaïen of wielen genoemd) langs de Eemdijk en de vissershaven van Spakenburg zijn directe verwijzingen naar de voormalige Zuiderzee. De grondlichamen bij Krachtwijk verwijst naar de geschiedenis van de Grebbelinie.

5.3.3 Overgangsgebieden

De zesde kernkwaliteit, de overgangsgebieden, vormen de overgang van de hoger gelegen delen van de Utrechtse Heuvelrug en Gelderse Vallei. In deze halfopen landschapszones liggen de meeste erven en vormen kavelbeplantingen de perceelgrenzen. De beplanting geleidt het zicht en de ruimte loopt vloeiend door in de weidse openheid.

5.4 Ambitie natuur

De grootste ambitie voor Eemland is verdere ontwikkeling van het weidevogelkerngebied, in het bijzonder voor de kritische weidevogels, zoals de kempfaan. Buiten het weidevogelgebied ligt het NNN in Eemland vooral geconcentreerd langs de Eem. Deze verbindingszone kan geoptimaliseerd worden door kwaliteitsverbetering van de graslanden, die plaatselijk tot vochtig hooiland ontwikkeld kunnen worden, de ontwikkeling van moeras met rietlanden langs de Eem en de ontwikkeling van stroomdalgrasland op de dijken. In het Vogelrichtlijngebied Eemmeer is het doel de waterkwaliteit te verbeteren naar kranswierwater en langs de oevers de verdere uitbreiding van rietlanden. Bij de Valse Bosjes liggen kansen voor nat schraalland naast het bestaande elzenbroekbos.

5.5 Ambitie landschap

In Eemland willen we de openheid behouden. De randen van de polder zijn groen en de erven liggen als groene eilanden in de openheid. Eendenkooien en waaïen zijn bijzondere elementen in dit landschap; deze willen we zeker behouden. De zone rond de Eem kent een natuurlijk karakter.

5.6 Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

De ambitie voor Eemland is vooral het behoud en versterken van de weidevogelpopulatie. Eemland is een open gebied, dat bekend staat om de grote aantallen weidevogels. Van oudsher is er een goede samenwerking tussen het agrarisch natuurbeheer en het natuurbeheer in het weidevogelreservaat. Wij verwachten dat het collectief de kwaliteit van het gebied versterkt via gerichte beheer- en inrichtingsmaatregelen voor weidevogels. Bij plasdraspercelen voor de weidevogels is het van belang om de uitspoeling van fosfaat tot het minimum te beperken om verslechtering van de waterkwaliteit te voorkomen. Met name, omdat de aquatische ecologie de laatste jaren duidelijk is verbeterd.

Ook overwintert in dit gebied de kleine zwaan, een soort waarvoor een internationale verantwoordelijkheid geldt. De soort foerageert op fonteinkruiden in het Eemmeer of op akkers en graslanden. De kleine zwaan is beschermd via de Wet natuurbescherming en mag niet verstoord worden. Daarom zijn aanvullende beschermingsmaatregelen voor deze soort niet nodig.

Eemland is een open gebied en dat willen we zo houden. Voor het leefgebied Dooradering zijn vooral de overgangsgebieden van belang. De overgangsgebieden bij Soest, Amersfoort, Eemnes en Vathorst zijn halfopen en hebben kenmerken van de Heuvelrug respectievelijk de Gelderse Vallei. Hier zien we kavelgrensbeplantingen als knotbomen, houtsingels, houtwallen, bomenrijen en lanen. Ook zien we bospercelen, solitaire bomen en een enkele oude drinkpoel. Deze landschapselementen zijn van belang voor onder andere uilen en vleermuizen.

6 Gelderse Vallei

6.1 Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Door de lage ligging heeft de Gelderse Vallei, ten opzichte van de droge stuwwallen van de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug, een overwegend nat karakter. Een uitzondering hierop vormt de Emminkhuizenberg, een hoog gelegen geïsoleerde stuwwal waarvan de top 21 meter boven NAP reikt en ongeveer 15 meter boven het omringende dekzandgebied uitsteekt.

Tijdens de ijstijden stroomde smeltwater in westelijke richting van de Veluwe af, waardoor in de permanent bevroren ondergrond ondiepe beekdalen uitgesleten werden. Waar dekzandruggen het water verhinderden om af te stromen, ontstonden ondiepe plassen waarin na de ijstijden veenvorming optrad. Hierdoor ontstond een afwisselend zand- en veengebied dat doorsneden was met van oost naar west verlopende beekdalen en dekzandruggen die al vanaf de ijzertijd in agrarisch gebruik waren. Het voormalige veengebied is in de vroege middeleeuwen ontgonnen, wat resteert is het huidige veenontginningslandschap, met hier en daar nog een resterend veenpakket. Deze laatste veengebieden zijn voor wat betreft de natuurwaarden potentieel zeer waardevol. O.a. ten oosten en noorden van Leusden en onderlangs de stuwwal resteren nog enkele veengebieden. Griften zijn gegraven om het veen af te voeren (Woudenbergse Grift en de Grebbe of Grift). Een deel van de beken is omgevormd tot het Valleikanaal, terwijl andere beken nog nagenoeg hun oorspronkelijke loop hebben, zoals de Heiligenbergerbeek en de Luntersche beek, de enige nog meanderende beek. In grote delen van de Vallei komt schoon kwelwater tot dicht aan de oppervlakte. Talrijk zijn de artesische bronnen die gebruik maken van het onder druk staande grondwater. Het gebied heeft door de verschillen in bodemopbouw en hydrologische differentiatie een grote potentie voor ontwikkeling van waardevolle natuur.

Eeuwenlang is wateroverlast in de Gelderse Vallei een bron van conflicten geweest tussen de verschillende machthebbers. Bij hoge waterstanden van de Rijn of bij stormvloed op de Zuiderzee konden de beken uit de Vallei hun water niet kwijt en kwamen grote delen blank te staan. Dat is de reden dat er diverse typen dijken nu midden door het land lopen. De grootste is de Slaperdijk, die in het midden van de 17e eeuw ten noorden van Veenendaal over de hele breedte van de Vallei aangelegd werd. Deze dijk heeft evenals het complex van kaden, forten en inundatievelden dat rond 1800 in noord-zuidelijke richting als Grebbelinie is aangelegd, bijgedragen aan, zowel de cultuurhistorie van het gebied, als aan de biodiversiteit door toevoeging van zowel droge als natte biotopen. Daarnaast bieden ook diverse landgoederen, zoals het landgoed De Boom in het beekdal van de Heiligenbergerbeek, een belangrijke bijdrage aan de biodiversiteit in het gebied.

6.2 Gebiedskarakteristiek – Ecologische kenmerken

De Gelderse Vallei is vooral dankzij het dekzand een landbouwgebied dat waardevol is door de kleinschaligheid en de vele houtwallen. Dit landschap wordt regelmatig afgewisseld met bossen, heideterreintjes en landgoederen. De beekdalen hebben een hoge natuurwaarde vanwege de kwelmilieus. In de beekdalen komen belangrijke biotooptypen voor als beken, vochtige en natte loofbossen, natte schraallanden en droge en vochtige heide op de flankerende dekzandruggen. Op enkele plaatsen bij stuwen zijn vistrappen aangebracht ter opheffing van de barrièrewerking. De afwisseling van droog en nat is ook van grote betekenis voor de migratie van verschillende dieren tussen de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug.

De Gelderse Vallei herbergt enkele belangrijke natuurelementen van nationaal belang. Met name de natte schraalgraslanden bij Groot Zandbrink bij Achterveld, het Meeuwenkampje bij Veenendaal en het moerasbos van de Schoolsteegbosjes bij Leusden zijn ecologisch van groot belang. Het zijn gebieden waar restanten van de oorspronkelijke vegetatie en fauna nog in relatief goed ontwikkelde vorm aanwezig zijn. Hier komen nog de Spaanse ruiter, vetblad, blauwe knoop, vlozegge en vele andere bijzondere soorten voor. Deze gebieden zijn daarom beschermd via de Wet natuurbescherming. Om deze waardevolle gebieden te behouden, die steeds geïsoleerder kwamen te liggen binnen het agrarisch gebied dat andere hydrologische eisen stelt, is een traject van antiverdrogingsmaatregelen voor deze gebieden gestart, zoals het opzetten van het waterpeil en het dempen van sloten en artesische bronnen en door een extensivering van het grondgebruik in de omgeving. Ook het robuuster

maken van de ecologische hotspots, door natuurontwikkeling in de omgeving, leidt ertoe dat deze gebieden minder gevoelig worden voor externe beïnvloeding. Deze gebieden worden dan veerkrachtiger en kunnen ook soorten herbergen, waarvoor het gebied nu nog te klein is.

Deze gebieden bevatten restanten van vegetaties die voorheen algemeen aanwezig waren in de Gelderse Vallei. Door intensivering van het grondgebruik en ontwatering zijn veel van deze vegetaties verdwenen. Anderzijds zijn potenties voor herstel van deze vegetaties in grote delen van de Gelderse Vallei aanwezig. Met name langs de flanken van de Heuvelrug waar veel kwel optreedt in de nog aanwezige veenrestanten en in delen van de dekzandruggen en beekdalen, kan natuurontwikkeling tot een hoge natuurkwaliteit leiden. Recente inspanningen voor kwaliteitsverbetering, zoals op de flank van de Heuvelrug door Landgoed Den Treek (Hopschuur) en natuurontwikkelingsprojecten zoals Bloedaal en het Zwarte Goor door Het Utrechts Landschap nabij Amersfoort, tonen aan dat natuurontwikkeling binnen enkele jaren al succesvol kan zijn.

In het Natuurbeheerplan is op de abiotisch meest kansrijke plaatsen 'nog te ontwikkelen natuur' begrensd, zodat het natuurnetwerk hier versterkt kan worden. Veel bestaande natuurelementen zijn momenteel geïsoleerd van elkaar gelegen en tamelijk verspreid over het Valleigebied. Om de mogelijkheid te behouden om deze versnippering op te heffen is veel oppervlakte in de Gelderse Vallei, veelal rondom landgoederen, aangewezen als 'Groene Contour'. Hier is zowel functiewijziging naar natuur mogelijk, als agrarisch natuurbeheer ter ondersteuning van de verbindingfunctie door de Vallei, zodat uitwisseling tussen populaties van soorten plaats kan vinden. Ook kunnen soorten zich hierdoor opnieuw vestigen in gebieden waar zij eerder verdwenen zijn.

De Ponlijn, de Grebbelinie en het Valleikanaal functioneren als verbingszone. De faunapassage bij de A12 Rumelaar en de grote faunatunnel A12 bij het Valleikanaal zijn recent gerealiseerde voorzieningen die bijdragen aan de uitwisseling van soorten tussen de Heuvelrug en de Vallei. Een grote faunapassage bij het spoor Utrecht-Arnhem bij het Valleikanaal is in voorbereiding. Ten oosten van Maarsbergen ligt een grote faunatunnel onder de A12 met poelen speciaal voor de kamsalamander.

6.3 Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei zijn de rijk gevarieerde kleinschaligheid, het stelsel van beken, griften en kanalen, de Grebbelinie en de overgangszone van de stuwwal naar de Vallei (luwe flank van de Heuvelrug). Er worden drie deelgebieden onderscheiden: Mozaïek, Stroken en Binnenveld (voor Binnenveld zie volgende paragraaf). Zie [het katern Gelderse Vallei van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen](#).

Rijk gevarieerde kleinschaligheid. Deze kernkwaliteit komt vooral tot uitdrukking in de vele omkaderde kavels, die samen een aaneenschakeling van verschillende ruimten vormen (wisselend in afmeting en vorm). Dit raamwerk van ruimten en beplantingen vormt de basis van het landschap van de Gelderse Vallei. De kleinschaligheid van het raamwerk wordt verrijkt door een grote variatie in het landgebruik, beplantingen, erven, gebouwtjes, waterlopen, dijkjes etc. De gevarieerde kleinschaligheid kent in elk deelgebied van de Gelderse Vallei een iets andere invulling. Het Mozaïek kent afwisselende vormen en afmetingen van de kavels en ruimten. Dit geeft het de uitstraling van een labyrint. In de stroken heerst ordening vanwege de eenduidigheid in richting van de kavels, hoewel er nog steeds sprake is van variatie.

Stelsel van beken, griften en kanalen. De beken, griften en kanalen zijn belangrijke sleutels om de structuur en ontwikkeling van het landschap te begrijpen. De watergangen vormen een onderdeel van het landschappelijk raamwerk, met dezelfde soorten beplantingen. Het zijn verborgen systemen. Van een afstand vallen ze niet op, terwijl ze van dichtbij wel herkenbaar zijn en oriëntatiepunten in de Gelderse Vallei vormen. Bekken, griften en kanalen zijn in alle deelgebieden aanwezig. Wel zijn er accentverschillen. De beken zijn meer kenmerkend voor het Mozaïek, terwijl de griften meer in de stroken voorkomen.

Grebbelinie. De doorgaande lijnen van de Grebbelinie, de dijk en het kanaal, hebben eenzelfde landschappelijke impact als de beken en griften. Ook de Grebbelinie is een verborgen systeem in het landschap van de Gelderse Vallei. Dijk en kanaal lopen bovendien soms los van elkaar door het landschap, wat bijdraagt aan de gevarieerde

kleinschaligheid. Ook de forten en inundatievelden liggen verborgen in het landschap. De forten gaan op in het beplante raamwerk. De grotere open ruimten in het raamwerk liggen veelal binnen de inundatievelden van de Grebbelinie.

Overgang van stuwwal naar vallei (luwe flank). Naar het noorden toe wordt de stuwwalflank steeds minder visueel bepalend in het landschap. Alleen als de ruimten binnen het raamwerk groter zijn, is de Heuvelrug op afstand te zien. Ook is de overgang tussen Heuvelrug en Gelderse Vallei minder opvallend. De besloten Heuvelrug gaat over in het halfopen landschap van de Stroken en Mozaïek, zonder een voortzetting naar grote openheid zoals bij het Binnenveld. De overgang tussen deze deelgebieden is niet op afstand zichtbaar. Bewegend door het gebied is de overgang wel duidelijk te beleven, bijvoorbeeld aan de verandering van beplantingssoorten, grondkleur, grondgebruik en hoeveelheid bos. Stroken komen alleen voor langs de flank, waar kwelwater in de van oorsprong nattere gebieden opstijgt. Het Mozaïek ligt op afstand van de flank.

6.4 Ambitie natuur

Het natuurbeleid in de Gelderse Vallei is gericht op behoud en versterking van de aanwezige natuurparels en beken, meer samenhang brengen in het natuurnetwerk en tegelijk het benutten van de potenties. De potenties voor herstel van bijzondere vegetaties zijn in grote delen van de Gelderse Vallei nog aanwezig. Met name op de flanken van de Heuvelrug, waar veel kwel optreedt, in de nog aanwezige veenrestanten en in delen van de dekzandruggen en beekdalen kan natuurontwikkeling tot een hoge natuurkwaliteit leiden. Recente natuurontwikkelingsprojecten op Landgoed Den Treek, Bloidaal, het Zwarte Goor en elders tonen aan dat natuurontwikkeling binnen enkele jaren al succesvol kan zijn.

Veel natuurterreinen in de Gelderse Vallei zijn klein en liggen geïsoleerd binnen het agrarisch gebied. Verdroging, waaronder het wegvallen van kwel, is daardoor een groot probleem. Door omringende landbouwgronden om te vormen naar natuur kan de verdroging worden bestreden en de oppervlakte vergroot. Dit betreft onder andere het nat schraalland van Groot Zandbrink en Meeuwenkampje en de vochtige bossen van de Schoolsteegbosjes en de landgoederen. Hydrologische maatregelen in combinatie met het afplaggen van de voedselrijke bovengrond kan op veel plaatsen zorgen voor de ontwikkeling van vochtig hooiland of nat schraalland vanuit kruiden- en faunarijke grasland of vanuit landbouwgrond.

Een ander doel is het herstel van de kenmerkende biotopen op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug. Hiermee wordt het ecologisch systeem van de Heuvelrug, inclusief zijn overgangen naar de lagere gebieden, weer compleet gemaakt. Op de hogere delen worden droge en vochtige heide met vennen, droge schraallanden en kruiden- en faunarijke akkers op oude akkerlocaties ontwikkeld. Lager worden de kwelmilieus benut voor de ontwikkeling van vochtige hooilanden, natte schraallanden en plaatselijk moeras. Bosstroken (dennen-, eiken en beukenbos respectievelijk beek- en rivierbegeleidend bos) en houtwallen versterken de natuur van het kleinschalige cultuurlandschap.

Ook herstel van het beekmilieu is een belangrijk doel, waaraan al volop gewerkt wordt. Zowel de waterkwaliteit, de beekmorfologie als de variatie in beekbiotopen, wordt versterkt via natuurontwikkeling in en langs de beken. Naast de beek zelf met haar oeverzones wordt beekbegeleidend vochtig hooiland en bos ontwikkeld. Lokaal is er ruimte om karakteristieke natuur in een breder deel van het beekdal te ontwikkelen in de vorm van vochtige hooilanden en natte schraallanden.

In de ecologische verbinding tussen de Heuvelrug en de Veluwe ten zuiden en oosten van Leusden komen bovengenoemde ambities bij elkaar. Van de flanken van de Heuvelrug op landgoed Den Treek wordt de verbinding gelegd met de landgoederen Geerestein en De Boom, waarna het natuurnetwerk verder gaat via de Schoolsteegbosjes, de Moorster- en Modderbeek en Groot Zandbrink naar landgoed Appel in de provincie Gelderland. De uiteenlopende abiotische potenties in dit gebied worden benut, zodat een afwisselende ecologische zone ontstaat die voor veel planten- en diersoorten duurzame leefomstandigheden garandeert en gelegenheid biedt zich te verplaatsen tussen de Heuvelrug en de Veluwe.

De bestaande natuur in de Gelderse Vallei bestaat voor een groot deel uit droog en vochtig productiebos, vaak op landgoederen. De kwaliteit van het bos kan – behalve door verdrogingsbestrijding - worden verhoogd door omvorming van uitheemse naar inheemse hoofdboomsoorten, bestrijding van Amerikaanse vogelkers en natuurgericht beheer. Hakhoutbeheer van elzenbos heeft te weinig meerwaarde om de hoge kosten te rechtvaardigen; alleen op landgoed de Boom en in het Beschermd Natuurmonument de Schoolsteegbosjes is hiervoor beheersubsidie voor vochtig hakhout en middenbos beschikbaar. De bestaande ecologische verbindingzones, zoals de PON-lijn, Heigraaf, de dijken van de Grebbelinie en het Valleikanaal met dijk, worden zodanig ingericht en beheerd dat ze als verbinding functioneren voor zowel soorten van droge, als van natte milieus.

6.5 Ambitie landschap

In het van oudsher kleinschalig landschap van de Gelderse Vallei zijn in de loop der tijd veel kavelgrensbeplantingen verdwenen, waardoor de kleinschaligheid hier en daar verdwijnt. Wij willen deze kleinschaligheid behouden en versterken. Daar waar in de lagere delen meer houtsingels, knotbomen en hakhout staan, staan op de hogere delen meer houtwallen, bossen en lanen. Op de drogere gronden zijn ook oude drinkpoelen te vinden.

De grote structuren als Grebbelinie, Valleikanaal en de spoorlijn Amersfoort-Rhenen gaan dwars door de Vallei en blijven verscholen liggen achter aanwezige beplanting. Deze structuren blijven verborgen en worden zichtbaar als dwars overgestoken wordt.

6.6 Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Het agrarisch natuurbeheer in de Gelderse Vallei richt zich vooral op de groenblauwe dooradering en op versterking van het NNN. Door een uitgekiend beheer ontstaat een optimaal resultaat via het combineren van opgaande beplanting met akkertjes, akkerranden, soortenrijke graslanden en graslandranden. Dit netwerk zorgt voor verbinding van het agrarisch gebied met de Heuvelrug en met andere natuurgebieden. Ook draagt het netwerk bij aan de verbinding tussen de Heuvelrug en de Veluwe. Landgoederen maken deel uit van het collectief en via agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt de natuurwaarde van de landgoederen versterkt. Belangrijke internationale soorten die in dit gebied voorkomen zijn de kamsalamander, uilen en vleermuizen. Ook voor akkervogels zijn er kansen op kleine schaal.

Via agrarisch natuurbeheer in het NNN-agrarisch en Groene Contour kunnen hoge natuurresultaten worden behaald. Op de hogere delen worden droge schraallanden en kruiden- en faunarijke akkers op oude akkerlocaties ontwikkeld. Lager worden de kwelmilieus benut voor de ontwikkeling van vochtige hooilanden en natte schraallanden.

Daarnaast is akkerrandenbeheer mogelijk rondom de Heuvelrug en in het gebied van de verbinding Heuvelrug-Veluwe. Dit beheer richt zich op wintervoer voor akkervogels, en op geschikte plaatsen op de bijzondere akkerflora, die we ook in de natuurgebieden beschermen.

In het van oudsher kleinschalig landschap van de Gelderse Vallei zijn in de loop der tijd veel kavelgrensbeplantingen verdwenen, waardoor de kleinschaligheid hier en daar verdwijnt. Wij willen deze kleinschaligheid behouden en versterken. Daar waar in de lagere delen meer houtsingels, knotbomen en hakhout staan, staan op de hogere delen meer houtwallen, bossen en lanen. Opgaande landschapselementen kunnen een belangrijke rol vervullen voor uilen en vleermuizen, waarvoor Utrecht een internationale verplichting heeft. Het is gewenst om landschapselementen zoveel mogelijk te combineren met randenbeheer, om ze aantrekkelijk te maken voor karakteristieke doelsoorten van de groenblauwe dooradering. Op de drogere gronden kom je ook oude drinkpoelen tegen. Voor de kamsalamander is aanleg en beheer van poelen van groot belang.

7 Binnenveld

7.1 Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

Het Binnenveld heeft, nog sterker dan het noordelijk deel van de Gelderse Vallei, een nat karakter. De oorzaak daarvan ligt in de sterke kwel vanuit de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug en de oorspronkelijk gebrekkige afwatering. Deze sterke kwel is de motor achter de grote natuurwaarden in het gebied. Het voormalige veengebied ten zuiden van Veenendaal is grotendeels ontgonnen.

Het natuurgebied De Hellen geeft nog een beeld van het (oude) veengebied (hoewel het veen ook hier is afgegraven, maar het veenpakket was te dik en de kwel te sterk om tot productief landbouwgebied in te richten). Veel hooilanden langs de Grift, die gegraven is voor de afvoer van het veen, zijn pas zeer recent productief geworden. Nog in de 50'er jaren zijn percelen hier bezand om ze beter droog te leggen.

Door de tamelijk korte duur van landbouwkundig gebruik ligt in de Goede Troost en de Achterbergse hooilanden een grote potentie voor ontwikkeling tot waardevolle natuur. De Kampen, net boven Achterberg, is een wat hoger gelegen bijzonder gaaf bewaard gebleven agrarisch cultuurlandschap. Deze slagenontginning dateert uit de 12e eeuw en bestaat uit smalle percelen met sloten (destijds nog een zeer nat gebied) en houtwallen. Rond de Grebbesluis bevinden zich de fortificaties van de Grebbelinie met bijzondere natuurwaarden.

7.2 Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Het Binnenveld heeft vooral bijzondere ecologische waarde in de natte delen. De Hellen zijn bekend als bijzonder moerasgebied met een soortenrijk trilveen in een beekdallandschap, wat een zeldzaamheid op zich is, en ook vanwege de velden waterdrieblad, het blauwgrasland en het veenmosrietland. Vanwege de internationale betekenis is het aangewezen als Natura 2000-gebied.

7.3 Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot de Gelderse Vallei. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn: de rijk gevarieerde kleinschaligheid, het stelsel van beken, griften en kanalen, de Grebbelinie en de overgangszone van de stuwwal naar de Vallei (luwe flank van de Heuvelrug). Er worden drie deelgebieden onderscheiden: Binnenveld, Mozaïek en Stroken (voor de laatste 2 deelgebieden zie vorige paragraaf). Zie [het katern Gelderse Vallei van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen](#).

7.3.1 Rijk gevarieerde kleinschaligheid

Deze kernkwaliteit komt vooral tot uitdrukking in de vele omkaderde kavels in de deelgebieden Mozaïek en Stroken in de Gelderse Vallei. In het Binnenveld is het landschap meer open.

De wegen lopen evenwijdig of juist dwars op de Heuvelrug; dit maakt de beleving van het landschap zeer gevarieerd. Het landschap is overzichtelijk. De kavels met afwisseling in de kleuren van het grasland en beplante slootranden zorgen nog steeds voor gevarieerde kleinschaligheid, maar subtieler.

7.3.2 Stelsel van beken, griften en kanalen

De beken, griften en kanalen zijn belangrijke sleutels om de structuur en ontwikkeling van het landschap in de Vallei te begrijpen. In de beleving zijn ze echter geen dragers van het landschap. De watergangen vormen een onderdeel van het landschappelijk raamwerk. Het zijn verborgen systemen. Van een afstand vallen ze niet op, terwijl ze van dichtbij wel herkenbaar zijn. Het Binnenveld heeft een tot grift vergraven beek, die in de openheid ligt.

7.3.3 Grebbelinie

De doorgaande lijnen van de Grebbelinie hebben eenzelfde landschappelijke impact als de beken en griften. Ook de Grebbelinie is een verborgen systeem in het landschap van de Gelderse Vallei. De Grebbeberg vormt een bijzonder element, dat vanuit het Binnenveld goed waarneembaar is. De grotere open ruimten liggen veelal binnen de inundatievelden van de Grebbelinie.

Overgang van stuwwal naar vallei (luwe flank). De kernkwaliteit van de stuwwalflank is het meest opvallend aanwezig in het deelgebied Binnenveld. Het hoogteverschil is duidelijk zichtbaar en structureert de inrichting en beleving van het deelgebied. De besloten Heuvelrug (west) gaat over in het halfopen landschap en zet zich voort naar grote openheid langs de Grift (oost); van Heuvelrug naar de Grift neemt de verdichting (bebouwing en beplanting) af. Bewegend door het gebied is de overgang duidelijk te beleven, bijvoorbeeld aan de verandering van beplantingssoorten, grondkleur, grondgebruik en hoeveelheid bos. Het Binnenveld ligt tegen de flank.

7.4 Ambitie natuur

Voor het behoud van de waardevolle natuur in de lage delen van het Binnenveld is het op orde brengen van de hydrologische randvoorwaarden essentieel. In de Hellen is het doel behoud en uitbreiding van het trilveen en nat schraalland, in de Achterbergse hooilanden is de ambitie nat schraalland. De Grift is een ecologische verbindingszone waar oevers met moeras kunnen bijdragen aan de ecologische samenhang van de uiterwaarden, de Achterbergse hooilanden en de Hellen.

7.5 Ambitie landschap

Typisch voor het Binnenveld is dat, van de Heuvelrug naar de Grift, de openheid toeneemt. Daar waar op de flank van de Heuvelrug veel kavelgrensbeplantingen aanwezig zijn, is het langs de Grift open. Vanaf de hogere delen van de flank zien we bomenrijen en houtwallen overgaan in houtsingels en knotbomen en uiteindelijk graslanden zonder kavelgrensbeplanting. Deze differentiatie willen we versterken.

7.6 Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

De doelen zijn beperkt tot het leefgebied de Dooradering. Het collectief zorgt voor een juiste invulling van de dooradering via opgaande beplanting. Dit is van belang voor uilen en vleermuizen, en voor allerlei soorten die hierop meeliften. Typisch voor het Binnenveld is dat, van de Heuvelrug naar de Grift, de openheid toeneemt. Daar waar op de flank van de Heuvelrug veel kavelgrensbeplantingen aanwezig zijn, is het langs de Grift open. Vanaf de hogere delen van de flank zien we bomenrijen en houtwallen overgaan in houtsingels en knotbomen en uiteindelijk graslanden zonder kavelgrensbeplanting. Deze differentiatie willen we versterken.

8 Kromme Rijngebied

8.1 Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

Het centrale deel van het Kromme Rijngebied wordt gevormd door een brede stroomruggordel die ooit gevormd is door de Rijn. Nu stroomt hier de veel smallere Kromme Rijn door een oud cultuurgebied te midden van komkleigronden. Het gebied tussen de Kromme Rijn en de Heuvelrug bleef lang moerassig en werd in de 12e eeuw ontgonnen waarbij de Langbroekerwetering gegraven werd om al het overtollige water af te voeren. Het gebied heeft een besloten karakter door de oude landgoederen, rijen knotwilgen en talrijke hakhoutbossen. Zowel het landgebruik als de hydrologische gradiënten met bron- en kwelmilieus hebben in deze overgangszone van zand naar klei geleid tot bijzondere natuurwaarden. Het gebied tussen Kromme Rijn en Lek is veel opener. Dit gebied werd nog lang door de rivier overstroomd en is eveneens in de vroege middeleeuwen ontgonnen nadat in de 12e eeuw de Lekdijk aangelegd was. Door het grillige patroon van de stroomruggen en komkleigebieden is veel microreliëf aanwezig. Hier domineert het open landschap, op de hogere delen vooral akkers en boomgaarden, in de kommen graslanden. Uitgezonderd van dit beeld is het westelijk deel van het Kromme Rijngebied waar een samenhangend stelsel van forten en dijken voor extra reliëf en opgaand groen in het landschap zorgt. Van noord naar zuid loopt hier de negentiende-eeuwse Nieuwe Hollandse Waterlinie die hier een dubbele fortengordel nodig heeft, omdat de hoge stroomruggordel niet onder water gezet kon worden. Het westen van het Kromme Rijngebied is ook het meest versnipperd door bebouwing en (snel)wegen. De verbinding met het Noorderparkgebied is smal, maar op verschillende plaatsen al wel voorzien van faunatunnels.

8.2 Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Voor de landgoedbossen en hakhoutbossen die een lang en steeds breder lint vormen vanaf de stad Utrecht (Oostbroek en Amelisweerd) tot aan Amerongen (Kolland en Zuilestein) behoren tot de kernkwaliteiten met hoge natuurwaarden en afwisseling van biotopen. Landelijk gezien zijn bossen op licht basische klei vrij zeldzaam omdat deze goede gronden meestal voor landbouwdoelen worden gebruikt. Naast een rijkdom aan vogels en planten geeft ook de aanwezigheid van eeuwenoude stinzenflora een extra accent aan deze bossen. Specifiek de wat opener delen van de landgoederen, zoals de oprijlanen en andere bomenlanen zijn bijzonder rijk aan zogenaamde mycorrhizapaddenstoelen. Bij een gunstig maai-beheer kan de rijkdom aan paddenstoelensorten wel 200 soorten per ha bedragen. Van de 25 toplocaties voor deze zogenaamde kleibospaddenstoelen in de provincie Utrecht bevinden zich er 20 in het Kromme Rijngebied. Een andere topper van biodiversiteit is te vinden in de mosflora van de oude essenhakhoutpercelen. De oude essenhakhoutstobben vormen een specifiek substraat voor een aantal zeldzame soorten. Deze cultuurhistorisch bepaalde biotoop is in internationaal opzicht zeldzaam, reden waarom het essenhakhout van Overlangbroek en Kolland aangewezen zijn als Natura 2000-gebied. Daarnaast biedt het hakhout een goed leefgebied voor reeën, ringslangen en struweelvogels. Ze zijn ook buiten het Natura 2000-gebied rijkelijk aanwezig. Het essenhakhoutcomplex de Raaphof is daar een voorbeeld van.

De agrarische graslanden op klei en klei op zand kunnen zich door inrichting en beheer (weer) ontwikkelen tot vochtige hooiland dan wel nat schraalland, zoals diverse particuliere natuurontwikkelingsterreinen met name in het Langbroekerweteringgebied laten zien. Tussen Zeist en Bunnik is in ruimte voor een verbinding voorzien tussen het Noorderpark en het Langbroekerweteringgebied die deels door landgoederen loopt en deels door het agrarisch gebied. Tussen Vechten en Houten is een nieuw bos aangelegd; Nieuw-Wulven. Het is een recreatiegebied met als nevenfunctie natuur. Het is een jong bos afgewisseld met graslandstroken en sloten met een ruimte voor natuurontwikkeling.

Eigen aan het Kromme Rijngebied is dat dankzij de vroegere Rijnloop een heel brede rivierkleizone is ontstaan die nog steeds gekenmerkt wordt door een bloemrijke stroomdalflora welke vooral in wegbermen tot uiting komt. De Kromme Rijn is relatief rijk aan stroomminnende vissen en libellensoorten en met haar natuurvriendelijke oevers en aanliggende percelen met recent uitgevoerde natuurontwikkeling verbindt zij de diverse natuurgebieden aan Langbroekse kant met elkaar. Langs de Kromme Rijn zijn diverse faunatunnels gemaakt die intensief gebruikt worden. De bruggen over de Kromme Rijn hebben looprichels voor dieren. In de zijweteringen van de Kromme Rijn zijn diverse vispassages gebouwd. Het NNN is nagenoeg beperkt tot het gebied tussen Kromme Rijn en Heuvelrug.

8.3 Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van het Rivierengebied zijn: schaalcontrast van zeer open naar besloten, samenhangend stelsel van rivier – uiterwaard - oeverwal – kom, samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal – rivier en de Kromme Rijn als vesting en vestiging. In het Rivierengebied zijn vijf deelgebieden te onderscheiden: Flank, Langbroek, Kromme Rijn, Schalkwijk en Nederrijn/Lek. Door het gebied loopt ook een deel van de Nieuw Hollandse Waterlinie met de hoofdweerstandslijn, forten en andere objecten en de inundatiegebieden.

Zie [de katernen Rivierengebied en Waterlinies van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen](#).

8.3.1 Schaalcontrast van zeer open naar besloten

Het gebied kent een opeenvolging van verschillende langgerekte parallelle landschappen, zogenoemde lineaire landschappen. Deze verschillen onderling sterk in de mate van openheid. De kommen zijn (relatief) open. De flanken van de Utrechtse Heuvelrug, de Langbroekerwetering en het Kromme Rijngebied vormen halfopen landschappen. Het is vooral van belang om deze verschillende vormen van openheid te behouden en te versterken.

8.3.2 Samenhangend stelsel van rivier - uiterwaard - oeverwal – kom

De dynamische geschiedenis van de Rijn is af te lezen aan de huidige loop van Nederrijn, Lek en Kromme Rijn, oeverwallen ter plaatse van oude rivierlopen en de kommen, die zijn ontstaan in oude overstromingsvlakten. De zichtbaarheid wordt versterkt door de onderling variërende hoogteligging en het bijbehorende grondgebruik: akkerbouw, fruitteelt, dorpen en lintbebouwing op de hoger gelegen oeverwallen en stroomruggen en veeteelt ter plaatse van de lagergelegen kommen. De Langbroekerwetering met bospercelen en landgoederen vormt hierop een uitzondering.

8.3.3 Samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal – rivier

De gebiedsopbouw is ontstaan in de ijstijd en na die tijd door de inwerking van de Rijn. Bij Rhenen is hierdoor een scherp contrast ontstaan tussen de stuwwal en de laaggelegen, open rivierloop. Meer naar het westen bestaat de overgang uit een steilrand en een kampengebied op de flank van de Utrechtse Heuvelrug. tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Kromme Rijn is een kwelrijk kommengebied ontstaan, waarin bij de gebiedsontginning de Langbroekerwetering is gegraven.

8.3.4 De Kromme Rijn als vesting en vestiging

De Kromme Rijn is al eeuwen een gebied van verdedigen en vestigen. In de Romeinse tijd als onderdeel van de Limes en in de middeleeuwen als transportroute tussen Utrecht en Dorestad, waarlangs de dorpen zijn ontstaan. Het gebied kenmerkt zich door zeer hoge archeologische waarden. Belangrijk is hierbij de samenhang tussen de verschillende cultuurhistorische elementen en structuren. De rivier had ook een plaats in het defensiemechanisme van de nabijgelegen Nieuwe Hollandse Waterlinie. Hierbij werden de laaggelegen gebieden voor inundatie benut en werden op de hogere delen de extra versterkingen (forten) gebouwd.

8.4 Ambitie natuur

Afwisseling is het kernwoord voor de natuur in het Kromme Rijngebied. De variatie in hoog en laag, droog en vochtig, zuur en kalkhoudend, voedselarm en voedselrijk en bos en grasland, leidt tot de gevarieerde natuur die kenmerkend is voor het gebied, met name in het gebied nabij Langbroek. Voor de bossen vormen haagbeuken- en essenbos en vochtig hakhout en middenbos de ambitie en op de flanken van de Heuvelrug dennen-, eiken- en beukenbos.

De recente natuurgraslanden met ambitie vochtig hooiland zijn een waardevolle toevoeging aan de natuur in het Langbroekerweteringgebied. Op kwelrijke delen van de flank van de Heuvelrug behoort nat schraalland wellicht tot de mogelijkheden en op de hoogste delen, die eigenlijk al tot de Heuvelrug gerekend kunnen worden, droog schraalland.

Verspreid over het gebied tussen Heuvelrug en Kromme Rijn zijn percelen begrensd voor natuurontwikkeling, hetzij in het NNN, hetzij in de Groene Contour. Ter hoogte van Broekhuizen ligt een goede kans voor optimalisatie van de gehele gradiënt van de Heuvelrug naar de Kromme Rijn. Hier is het zaak de kwel te benutten voor de ontwikkeling van vochtige hooilanden en wellicht natte schraallanden hoger in de gradiënt. Op landgoed Kolland en ook elders in het gebied zijn de begrensde percelen bedoeld voor (hydrologische) afronding en voor het verbeteren van de aaneengeslotenheid (ecologische verbinding) van natuurgebieden.

Aan akkerflora van de basische bodems is nog veel eer te behalen in dit gebied, met name op de oeverwallen van de Kromme Rijn. Deze plantengroep is het sterkst achteruitgegaan van de Nederlandse (akker)flora. Het Kromme Rijngebied, waar vanouds veel bloemrijke korenakkers voorkwamen, biedt goede kansen voor herstel op oude akkerlocaties, zoals een voorzichtige start met natuurakkers op klei door het Utrechts Landschap al laat zien. Op de oude engen onderaan de Heuvelrug is het beheertype kruiden- en faunarijke akker ook een natuurdoel, maar dan voor de akkerflora van de zandgronden.

De ecologische kwaliteit van de Kromme Rijn wordt verbeterd door verbetering van de waterkwaliteit (o.a. slibvang) en de ontwikkeling van vochtige hooilanden en kleine stukjes moeras.

8.5 Ambitie landschap

Het Kromme Rijngebied is hier als verzamelnaam voor het Rivierengebied exclusief uiterwaarden gebruikt. Dit gebied is erg divers en dat willen we graag benadrukken.

Het Kromme Rijngebied is het gebied van de fruitteelt op de stroomruggen en meer open agrarisch gebied ertussen. Ook liggen hier nog waardevolle oude grienden. Het gebied staat bekend om haar vele ridderhofsteden en buitenplaatsen. Naast de genoemde landschapselementen treffen we hier bossen en bijzondere solitaire bomen in de tuinen aan.

8.5.1 Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Het agrarisch natuurbeheer richt zich vooral op het leefgebied Dooradering. In dit gebied treffen we een grote variatie landschapselementen aan. Op de oeverwallen zijn dit bomenrijen, bosjes, houtwallen, houtsingels, knotbomen, heggen en hier en daar een oude drinkpoel. Karakteristiek zijn ook oude hoogstamfruitboomgaardjes, die we juist in dit gebied willen behouden. Hier liggen ook enkele kastelen en buitenplaatsen in hun groene omgeving.

Langbroekerwetering is een laaggelegen nat komgebied dat verkaveld is in smalle stroken. De kavelgrenzen zijn van oudsher beplant met knotbomen, houtsingels en bomenrijen. In Langbroekerwetering is op beperkte schaal in het NNN-agrarisch en in de Groene Contour ontwikkeling van soortenrijk grasland of graslandrand mogelijk, en ook akker- en akkerrandenbeheer is op kleine schaal gewenst. Door het slim combineren van opgaande karakteristieke beplanting, graslanden, akkertjes en randen creëert het collectief een netwerk dat voor veel planten- en diersoorten aantrekkelijk is, waaronder uilen en vleermuizen.

Ook is het gebied kansrijk voor een aantal internationaal bedreigde amfibieën, zoals de kamsalamander. Daarom is het mogelijk om poelen aan te leggen en te beheren, daar waar het kansrijk is en landschappelijk goed past.

9 Noorderpark

9.1 Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

Centraal in het deelgebied Noorderpark ligt een groot laagveenlandschap in een overgangsgebied dat loopt van de Utrechtse Heuvelrug tot aan de Vecht. Tussen de hogere zandgronden en de Vecht stagneerde het grondwater dat van de stuwwal afstroomde. Er ontstond een uitgestrekt veengebied van diverse samenstelling: zeggeveen direct gevoed door het kwelwater uit de Heuvelrug en bosveen dicht bij de Vecht, waar het oeverland regelmatig overstromd werd. Plaatselijk stagneerde ook neerslagwater.

Deze gradiënt van hoog naar laag en van grondwater naar rivierwater is bepalend voor veel sturende abiotische processen en daarmee voor het begrip van de verspreiding van de verschillende typen natuur en voor de ambities in dit gebied.

De gradiënt verloopt grofweg via drie fysisch-geografische eenheden:

- de zandgronden van de stuwwal;
- het veengebied met droogmakerijen, open meren en verlandende petgaten en moerasnatuur;
- het rivierkleigebied nabij de Vecht.

Veel van het centrale grote laagveengebied werd in de afgelopen eeuwen ontgonnen waardoor het huidige gevarieerde landschap van laagveenmoerassen met plassen, petgaten en hoogveenbossen naast cultuurgraslanden en droogmakerijen is ontstaan. Wat waar aanwezig is, is sterk bepaald door de hoeveelheid veen die ontwaterd, dan wel afgegraven is. Waar het veenpakket dik was bevinden zich nu de grote plassen, zoals die ten Noorden van het gebied (Loosdrechtse Plassen). De ontginning vanuit petgaten, waarbij het veen op legakkers geplaatst werd, is nog in grote delen van het gebied te zien. De Molenpolder is zo'n waardevol gebied met goed bewaarde legakkers. De Gagel en De Veenderij zijn goed bewaard gebleven veengebieden zonder petgaten en legakkers. Op de overgang naar het zand zijn hier vrij ondiepe veenpakketten blijven liggen.

Alleen op de plek van de huidige Bethunepolder lag in het verleden wel een grote plas die rond 1880 met veel moeite drooggemalen is, waardoor het peil hier nu 2,5 m lager ligt dan in de omgeving. De sloten liggen hier dicht op elkaar om het continu toestromende grondwater te kunnen verwerken. De zandbodem van de sloten biedt weinig weerstand tegen het kwelwater waardoor hier een bijzonder rijk slootmilieu van basenrijk water ontstaan is. Een deel van het water wordt direct weggepompt ten dienste van de watervoorziening van Amsterdam. Duidelijk is dat deze diepgelegen polder sinds de aanleg veel water uit de omgeving onttrekt.

Direct ten zuiden van het Noorderpark bevindt zich eveneens een plas, namelijk de Grote Maarsseveense Plas. Dit is een zandwinplas die in de zestiger jaren is gegraven op de plek van een zoddengebied, een ingreep met een grote hydrologische impact op de naturomgeving.

Binnen de gradiënt zijn twee grondwaterstromen van belang. In de eerste plaats het grondwater dat afkomstig is uit de Utrechtse Heuvelrug dat in westelijk richting stroomt naar de diep ontwaterde Bethunepolder. Waarschijnlijk speelt ook de Grote Maarsseveense Plas en de drinkwaterwinning bij Groenekan een rol bij deze stroming in het eerste watervoerende pakket.

In de tweede plaats is sprake van lokale grondwaterstromingen ten gevolge van polderpeil verschillen. Van oost naar west hebben de polders een steeds lager polderpeil waardoor aan de westelijke grens van de polders wegzijging plaatsvindt naar de naastgelegen polder en aan de oostzijde kweldruk ontstaat. Dit algemene beeld wordt met name in Polder Westbroek enigszins doorbroken vanwege de sterke kwel uit de Heuvelrug, waardoor er ook in oostelijke richting kweldruk kan ontstaan richting de Kerkeindse polder en Polder Huis te Hart. Daarnaast zorgen kwelstromen van het ondiepe grondwater ten gevolge van door het veen lopende dekzandruggen voor het ontstaan van micro-gradiënten.

9.2 Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Het laagveenmoeras, bestaand uit een complete overgangsreeks van helder water via verlanding tot rietland/drijftil/hooiland en trilveen naar laagveenbos, is internationaal van groot belang. Het kerngebied van het Noorderpark is dan ook aangewezen als Natura 2000-gebied en het instandhouden van de leefgebieden van deze verlandingscyclus is dé opgave voor dit gebied. Het gaat om de ontwikkelingsreeks van kranswier-, fonteinkruid- en krabbenscheervegetaties met de bijbehorende specifieke fauna zoals o.a. de groene glazenmaker, naar de diverse opvolgende stadia moerasnatuur. Hierin is het trilveen dat in het Noorderpark een zwaartepunt heeft, het meest bijzondere stadium met zeer zeldzame moerassoorten als slank wollegras, moeraskartelblad en draadzegge. Ook blauwgraslanden en laagveenbossen zijn hier bijzondere biotopen.

Het beheer is er dan ook op gericht om de successie in deze stadia met hoge biodiversiteit te vertragen door beheermaatregelen als afplaggen en om deze stadia uiteindelijk weer opnieuw te verkrijgen vanuit nieuw te graven petgaten. Ze komen vooral voor in de Westbroekse Zodden en de Oostelijke Binnenpolder van Tienhoven en in een wat minder soortenrijke variant in de Molenpolder. Een enkel blauwgrasland, evenals goed ontwikkelde laagveenbossen, komen in de Gagelpolder en Ruigenhoekse polder voor buiten het Natura 2000-gebied.

Een belangrijke randvoorwaarde voor de instandhouding van deze natte natuur is de aanwezigheid van kwelwater. Het kwelwater uit de Utrechtse Heuvelrug is eeuwenoud en daardoor rijk aan kalk, ijzer en carbonaat, maar arm aan stikstof en fosfaat. Door de constante aanvoer van schoon kwelwater worden een overschot aan voedingsstoffen en verontreinigingen als het ware 'weggedrukt', wat de diversiteit van de aanwezige natuur ten goede komt.

Ook de bijzondere fauna is veelal afhankelijk van een evenwichtig laagveenmoeras (voortplantingsbiotoop) en goede watercondities (foerageerbiotoop). Het Vogelrichtlijngebied is nog een stuk groter dan het Habitatrichtlijngebied. Diverse zeldzame broedvogels, zoals grote karekiet, snor, blauwborst, purperreiger, roerdomp en zwarte stern komen hiervoor of hebben hier hun foerageergebied. De krabbenscheervelden die in een aantal sloten en petgaten aanwezig zijn, zijn van levensvoorwaarde voor de groene glazenmaker.

Direct ten noorden van de stad Utrecht is in de Gagelpolder een bosgebied aangelegd afgewisseld met moeras, grasland en veel sloten. Het is een recreatiegebied met als nevenfunctie natuur, dat door zijn grootte ondersteunend is voor het aangrenzende natuurgebied in het NNN.

In de meer oostelijk gelegen polders, Polder Achttienhoven tot aan Hollandsche Rading op de overgang naar het zandgebied, is in het landbouwgebied een groot areaal met bijzondere water- en moerasplanten in sloten en slootoevers aanwezig, hetgeen eveneens sterk samenhangt met de waterkwaliteit.

9.3 Gebiedskarakteristiek - Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. In het Noorderpark liggen een droogmakerij en opstreckende ontginningen. Door het gebied loopt ook een deel van de Nieuw Hollandse Waterlinie met de hoofdweerstandslinje, forten en andere objecten en de inundatiegebieden.

Zie [de katernen Groene Hart](#) en [Waterlinies](#) van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen

9.3.1 Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen open-dicht, rust-drukke, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (waterlinie, bebouwingslinten, droogmakerijen etc.). Petgaten en legakkers zijn restanten van de vervening.

(Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.). De (veen)weidegebieden in het Groene Hart zijn het meest kenmerkend voor dit landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw. De droogmakerijen zijn van relatief recente datum en hebben een strakke, rationele verkaveling.

9.3.2 Openheid

Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte en is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van de opstreckende ontginningen wordt vooral ervaren in de lengterichting van de verkaveling. Richting de Heuvelrug worden de zichtlijnen steeds vaker begeleid door kavelgrensbeplantingen.

Laaggelegen gebieden zijn door de Nieuwe Hollandse Waterlinie benut voor inundatie. Hier en daar zijn extra versterkingen (forten) gebouwd.

9.3.3 Rust en stilte

Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

9.4 Ambitie natuur

De belangrijkste natuurdoelen voor het Noorderpark zijn de verschillende stadia van de verlandingsreeks van kranswierwater, trilveen, nat schraalland, veenmosrietland en moerasheide. Dit zijn de habitattypen met de bijbehorende flora- en faunasoorten, waarvoor het gebied is aangewezen als Natura 2000-gebied Oostelijke Vechtplassen. Recent is veel onderzoek gedaan naar de hydrologische situatie die daarvoor nodig is, met name in het kader van de herstelstrategie voor het Natura 2000-gebied. De geplande maatregelen beogen een toename van kwelwater in het maaiveld, vermindering van uitspoeling van nutriënten uit de landbouwgebieden, instellen van een flexibel peilbeheer en vermindering/uitsluiting van inlaat van Vechtwater. Van belang is ook de samenhang met het aangrenzende Vechtplassengebied in Noord-Holland. Recent is bij de Ankeveense Plassen een grote faunapassage onder de N236 gerealiseerd, die kan voorzien in een betere uitwisseling van organismen, mogelijk ook voor de otter, richting het Noorderpark.

In het Noorderpark zijn de afgelopen decennia veel landbouwgronden verworven voor natuur. Deze en de resterende percelen zijn in de eerste plaats belangrijk om de hydrologische maatregelen te kunnen nemen, waar het natuurgebied als geheel zo afhankelijk van is. Daarnaast worden de nieuwe percelen benut voor uitbreiding van de belangrijke beheertypen. De percelen worden – afhankelijk van de lokale mogelijkheden - diep ontgraven om de waardevolle verlandingsstadia op gang te brengen of alleen van de voedselrijke bovengrond ontdaan voor de ontwikkeling van nat schraalland. Op wat voedselrijkere plaatsen kunnen rietlanden en andere moerassen en ook vochtige hooilanden bijdragen aan de diversiteit van het gebied en internationaal belangrijke soorten, met name in het Vogelrichtlijngebied.

Voor de ontwikkeling van de genoemde natuurdoelen is het soms nodig om kwalitatief minder waardevolle laagveenbossen, graslanden of veenmosrietlanden af te graven om de successie opnieuw te laten beginnen, mits aan een aantal randvoorwaarden voldaan kan worden. Voor graslanden waar de omstandigheden niet geschikt zijn of kunnen worden gemaakt voor bovengenoemde doelen hebben wij de ambitie vochtig hooiland of kwalitatief hoogwaardig kruiden- en faunairijk grasland. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Bethunepolder. Hakhoutbeheer van elzenbos heeft te weinig meerwaarde om de hoge kosten te rechtvaardigen.

In het nieuwe recreatiegebied ten noorden van de stad Utrecht zijn bossen en graslanden aangelegd die zich kunnen ontwikkelen tot haagbeuken- en essenbossen, vochtige hooilanden en kruiden- en faunarijke graslanden. In de oostrand van het Noorderpark, op de flank van de Heuvelrug, kan de kwaliteit van de verspreid liggende bospercelen worden verhoogd door omvorming van uitheemse naar inheemse hoofdboomsoort, bestrijding van Amerikaanse vogelkers en natuurgericht beheer. Graslanden kunnen ontwikkeld worden tot droog schraalland en op oude akkerlocaties is het natuurdoel behoud van de akkerflora in flora- en faunarijke akkers.

9.5 Ambitie landschap

In de opstreckende verkaveling moet het zicht vanaf de dwarsverbindingen behouden blijven. Veel dwarsverbindingen zijn onbeplant en onbebouwd, maar hier en daar staat bebouwing met beplanting in open en meer verdichte linten. De door vervening ontstane petgaten en legakkers willen we in stand houden. Deze laagveengebieden met hun karakteristiek verkavelingspatroon hebben vaak een natuurlijk uiterlijk en de aanwezige beplanting. Hier en daar zijn legakkers door wind en golfslag verdwenen. De variatie in dit gebied willen we behouden.

De droogmakerij tussen Maarssen en Tienhoven heeft op kleine schaal dezelfde orthogonale wegenstructuur met opgekroonde bomenrijen als de grote droogmakerijen. De civieltechnische ratio van deze kleine droogmakerij moet herkenbaar blijven.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie loopt door dit gebied en brengt specifieke kenmerken met zich mee. De inundatievelden en schootsvelden zijn in principe open, terwijl fort en andere werken vaak gecamoufleerd zijn door beplanting.

9.6 Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Het agrarisch gebied van het Noorderpark grenst aan Natura 2000-gebied. Agrarisch natuurbeheer versterkt de kwaliteit van dit natuurgebied. Er liggen volop kansen door agrarisch natuurbeheer in het NNN-agrarisch en de Groene Contour op de juiste plaatsen in te passen. In het agrarisch gebied leeft een aantal soorten waarvan het behoud van internationaal belang is. Zo komen er nog grote vegetaties krabbenscheer. De libellensoort groene glazenmaker is hiervan afhankelijk en komt hier ook voor. Ook ligt hier foerageergebied van de purperreiger en leefgebied van de heikikker. We streven naar instandhouding van deze soorten door kruidenrijke slootkanten en perceel randen te behouden en te ontwikkelen. Dit kan in het NNN-agrarisch en in de Groene Contour, maar ook daarbuiten is een geschikt leefgebied begrensd voor dooradering. In dit gebied is een slimme combinatie gewenst met waterdoelen. Hierdoor kan op een effectieve manier veel natuurresultaat gehaald worden.

Voor droge landschapselementen in het leefgebied Dooradering zijn de doelen beperkt. Beplante achterkaden en pestbosjes geven diepte aan dit landschap. De lange zichtlijnen worden soms door houtsingels of knotbomen en meer richting Heuvelrug door houtwallen of bomenrijen gemarkeerd. Via agrarisch natuurbeheer versterken we deze karakteristieke elementen in samenhang met de internationale doelsoorten die hier voorkomen.

10 Vechtvallei

10.1 Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

De Vecht en de Angstel hebben in de Vechtvallei, waar nog in 1500 voor Chr. een groot hoogveengebied lag, oeverwallen en komklei afgezet. De zo ontstane kleizone langs de Vecht kende met name een bloeitijd in de 17e en 18e eeuw, toen hier tussen de verspreid gelegen middeleeuwse kastelen veel buitenplaatsen aangelegd werden. Vaak zijn ze voorzien van parkbossen en hakhoutpercelen achter hun met sierhekken omgeven landhuizen, waarmee ze de Vecht een eigen gezicht geven.

De riviertjes Angstel en Aa behoorden tot het Vechtsysteem en hebben eveneens, zij het tamelijk lage, oeverwallen gevormd. In het noorden zijn het de veenriviertjes Gein en Winkel, die met hun kronkelend verloop en hun moerassige oevers en oeverlanden het landschapsbeeld bepalen. De relatief hoge ligging van de Vechtvallei tussen twee grote natte gebieden, De Venen en het Vechtplassengebied, heeft ook geleid tot de nodige infrastructuur in dit gebied, te weten de A12, het Amsterdam-Rijnkanaal en de spoorlijn Amsterdam-Utrecht. Het ecologische verbinden van De Venen en het Vechtplassengebied is een belangrijke, maar lastige opgave, die in dit deelgebied gerealiseerd moet worden.

10.2 Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Op de landgoederen langs de Vecht komen (vochtige) loofbossen en vaak lanenrijke parkbossen met bijzondere stinzenflora en een rijkdom aan specifieke paddenstoelen van de kleibossen voor. Nijenrode is zo'n lanenrijk landgoed dat nationaal aan de top staat wat paddenstoelenrijkdom betreft. Behalve parkbossen zijn op de landgoederen ook vaak schrale gazons met stinzenflora aanwezig en wordt hakhout, veelal van es en iep, in stand gehouden. De Vecht zelf heeft doorgaans een smalle moerasoever.

De Aa en Angstel hebben bredere moerasoevers en nog enkele, vaak fragmentaire, oeverlandjes. In enkele oeverlandjes langs de Angstel en op enkele eilandjes in de Vecht heeft het zeldzame zomerklokje een groeiplaats in het rietland. Maar vooral langs de Winkel en het Gein komen bredere rietlanden, moerasjes en vochtige hooilanden voor. De meeste polders in de Vechtvallei zijn open landschappen met veel sloten en met name Polder Baambrugge en de Hoekerpolder hebben een rijke watervegetatie in de sloten.

10.3 Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. In de Vechtvallei liggen open polders en oude stroomruggen. Door het gebied loopt ook een deel van de Nieuw Hollandse Waterlinie met hoofdweerstandslin, forten, andere objecten en de inundatievelden. En de Stelling van Amsterdam met batterijen en liniedijk tussen Fort Abcoude en Fort Nigtevecht.

Zie de katernen [Groene Hart](#) en [Waterlinies](#) van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen.

10.3.1 Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde, die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen open-dicht, rust-drukke, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. Langs de Vecht is het landschap verdicht door bebouwing en beplanting; hier vinden we de buitenplaatsen en landgoederen. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (waterlinie, bebouwingslinten, droogmakerijen etc.). (Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.). De (veen)weidegebieden zijn het meest kenmerkend voor dit landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De

veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

10.3.2 Openheid

Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. De open polders zijn nog echt leeg. Door aanwezigheid van meer grootschalige bebouwing en bouselementen op de stroomrug van de Vecht is dit gebied meer besloten. Wel is er van hier uit zicht op de naastgelegen open gebieden.

Rust en stilte. Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

10.4 Ambitie natuur

De park- en stinzenbossen, vochtige hakhoutbossen en andere vochtige bossen op de buitenplaatsen van de Vechtzone, inclusief de daarin gelegen lanen, vormen de ecologische ruggengraat van dit deelgebied.

Nabij de Vechtplassen maken ook nattere gebieden deel uit van dit deelgebied. De polder Mijnden kan ontwikkeld worden tot vochtig hooiland. De ambitie voor het trekpatengebied van de Scheendijk is kranswierwater en bij Loenen en Vreeland is het natuurdoel een afwisseling van de typische laagveennatuur, met onder andere hoog- en laagveenbos en nat schraalland.

Rondom Breukelen zijn percelen landbouwgrond begrensd als Groene Contour ter versterking van het NNN. Op de lagere gronden is vochtig hooiland het natuurdoel, op de drogere gronden op de stroomrug kunnen kwalitatief hoogwaardige kruiden- en faunarijke graslanden op klei worden ontwikkeld. De ecologische kwaliteit van de Vechtzone als geheel wordt hierdoor versterkt. Nieuw bos is in beperkte mate gewenst, mits het past in de cultuurhistorische situatie.

De Vecht en de kleinere veenriviertjes vormen ecologische verbindingzones in het agrarische landschap. Kwaliteitsverbetering is mogelijk door herstel van oeverzones (moeras) en oeverlandjes (nat schraalland en vochtig hooiland) en verbetering van de waterkwaliteit.

De ecologische verbinding tussen De Venen en het Vechtplassengebied moet met name gestalte krijgen in de vorm van het beheertype moeras.

10.5 Ambitie landschap

De oude stroomrug van de Vecht is een dynamisch gebied met ruimte voor ontwikkeling mits waardevolle elementen behouden blijven. Hier liggen veel landgoederen en buitenplaatsen, die het gebied een bijzondere uitstraling geven. Hier treffen we op grotere schaal dan in de rivierlinten bomenrijen/lanen, bossen, bijzondere solitaire bomen, houtwallen en –singels en knotbomen aan. Langs de Vecht willen we het zicht op de open polders en opstreckende verkaveling behouden.

De open polders vormen nog echt lege ruimten, die het behouden waard zijn. Grote nieuwe structuren stellen zich bescheiden op en mogen niet leiden tot verdichting door toevoeging van beplanting of andere elementen. De rivierlinten (langs de veenriviertjes), die hier tussendoor slingeren, hebben een ragfijn karakter. Je ervaart de kleinschaligheid, maar ook regelmatig het zicht op de open polders. In de randen van de polder (rivierlinten) zien we landschapselementen als bomenrijen, bosjes, solitaire bomen, houtsingels en knotbomen.

Verder komen we in dit gebied opstreckende verkaveling tegen. Vanuit de ontginningsbasis, de Vecht, willen we de zichtlijnen behouden. Vanaf de stroomrug worden de zichtlijnen geflankeerd door landschapselementen als bosjes, bomenrijen, houtwallen, houtsingels en knotbomen. Ook treffen we beplante achter- en zijkaden aan. In de openheid liggen enkele geriefhout-/pestbosjes. De door turfwinning ontstane patronen van petgaten en legakkers en plassen willen we behouden. De legakkers zijn vaak door natuurlijke beplanting en bebouwing verdichte

gebieden. Hier en daar zijn legakkers door wind en golfslag verdwenen. De variatie in dit gebied willen we behouden.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam lopen door dit gebied en brengt een specifieke inrichting met zich mee. De inundatievelden en schootsvelden zijn in principe open, terwijl fort en andere werken vaak gecamoufleerd zijn door beplanting.

10.6 Agrarisch natuur- en landschapsbeheer

De ambities zijn beperkt. Op enkele plaatsen is versterking van het NNN mogelijk op agrarische percelen in het NNN- agrarisch en in de Groene Contour, via ontwikkeling van soortenrijk grasland en graslandranden. Landschappelijk is de Vechtvallei zeer karakteristiek. Voor dooradering zijn er mogelijkheden om het karakter van het gebied te versterken, door behoud en ontwikkeling van typerende landschapselementen. Bij het collectief ligt de uitdaging om prioriteit te geven aan beheer en herstel van de meest karakteristieke elementen, in samenhang met de internationale doelsoorten.

11 Midden West

11.1 Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

Deelgebied Midden West is een veenweidelandschap dat bestaat uit een uitgestrekt laagveen- en kleigebied doorsneden met rivieren (Oude) Rijn en riviertjes (Meije, Oude Meije en Grecht, Bijleveld). Vanaf de 10e eeuw vonden ontginningen plaats vanaf de oeverwallen langs deze riviertjes. Vanwege de gebogen loop van de (Oude) Meije ontstond in Polder Zegvelderbreek een sterk waaiervormige verkaveling. Niet overal is het veenpakket verdwenen door ontwatering en inklinking. Op de natste plaatsen, zoals in het Natura 2000-gebied De Meije, is het veen gebleven, evenals in het nu hoog in de Grecht gelegen natuurgebied de Kamerikse Nessen. Aan de zuidzijde wordt het gebied begrensd door een kleistroom afgezet door de Rijn, waarvan de loop van de Oude Rijn resteert.

Deze oeverwal langs de Oude Rijn, ook de noordgrens van het Romeinse rijk, was de ontginningsbasis voor het veengebied ten noorden ervan. Hoe verder het veen inklonk hoe moeilijker het water weg kon. Dijken werden verhoogd en de polders moesten via molens, en later gemalen, hun overtollig water uitslaan naar weteringen en rivieren. Het verklaart waarom het gebied zo rijk is aan sloten en weteringen. Tegenwoordig speelt veen nog steeds een belangrijke rol, vooral door de bodemdaling die door de verdroging van het veen veroorzaakt wordt.

11.2 Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

De kernkwaliteiten zijn de verspreid gelegen blauwgraslanden, zowel op veen als op klei, het veenweidegebied met een rijkdom aan brede sloten en met weidevogelgebieden in de polders met een hoge grondwaterstand, de riviertjes met moerasoeveren en de landgoederen met vochtige loofbossen op de rivierklei van de (Oude) Rijn. De niet verveende gebieden zijn eeuwenlang in gebruik geweest voor de landbouw. Omdat de schaarse mest dicht bij huis gebruikt werd, zijn verder weg van de bebouwing uitgestrekte oppervlaktes blauwgrasland ontstaan. In de winter stonden de graslanden tijdelijk blank. Er zijn nog enkele kleine, verspreid door het gebied gelegen, restanten over: de Schraallanden langs de Meije, Armenland Ruwiel en enkele nog kleinere gebiedjes. Het zijn vrijwel allemaal beschermde natuurmonumenten, alleen de schraallanden langs de Meije behoren tot het Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen en De Haeck. Het betreft een soortenrijk nat schraallandencomplex, met veel klokjesgentiaan en zeldzame zeggensoorten. Een andere locatie betreft de Kamerikse Nessen, een serie eilanden die bedekt zijn met blauwgraslanden op veen die hoog in de Grecht liggen. Deze schraallanden hebben met elkaar gemeen dat ze hoger liggen dan de omgeving, doordat ze niet zijn ingeklinkt omdat in het natuurgebied een hoger waterpeil wordt gehandhaafd dan in de agrarische omgeving. Daardoor hebben ze minder last van inklinking, maar hebben ze ook last van verzuring omdat de vroegere inundaties niet meer plaatsvonden. Toch zijn het nog bijzondere terreinen die onderling tamelijk verschillend van karakter zijn. Voor deze terreinen liggen herstelplannen klaar of zijn deze in uitvoering. De mogelijkheden zijn echter beperkt vanwege de geringe afmetingen te midden van agrarisch gebied met laag waterpeil.

Tegen het dorp Kockengen ligt een succesvol natuurbouwproject 'polderreservaat Kockengen' uit begin jaren tachtig met een orchideeënrijk nat schraalland, soortenrijke moerasoeveren en watervegetaties en veel moerasvogels waaronder de zwarte stern. Het reservaat geeft de natuurpotentie van de omringende polder weer. De open polders Spengen en Teckop zijn goede weidevogelgebieden. In het westen, in de open polders van Zegveld en Kamerik, zijn veel sloten rijk aan waterplanten. Met name krabbenscheer is een zeldzame soort die hier in de brede sloten en weteringen goed gedijt. Deze soort is van belang voor de groene glazenmaker, een internationaal beschermde libelle.

Enkele riviertjes met hun moerasrige oevers, zoals de Grecht en de Bijleveld, zijn van belang als ecologische verbindingszone.

Behalve op veen zijn er ook belangrijke gebieden op klei. Zo is een mislukte kleiafgraving langs het riviertje de Bijleveld uitgegroeid tot een basisch nat schraalland, met een kenmerkende kalkminnende flora, die zeldzaam is in Nederland. Moeraswespenorchis is hier talrijk aanwezig en het gebied is weliswaar klein, maar floristisch in goede

conditie. De zaadvoorraad van dit terrein wordt vlakbij toegepast voor de ontwikkeling van schraallanden bij Haarzuilens.

Een ander biotoop rijk aan specifieke natuurwaarden betreft de parkbossen op klei, zoals die van Landgoed de Haar te Haarzuilens, het Vijverbos te Harmelen en Park Bredius te Woerden. Het zijn in de 19e eeuw aangelegde parkbossen met veel waterpartijen en lanen, rijk aan oude bomen met veel broedvogels, stinzenflora en een specifieke paddenstoelenflora van kleibossen met een hoog aandeel aan soorten die nationaal zeldzaam en bedreigd zijn. In de omgeving van Haarzuilens wordt door Natuurmonumenten een recreatiegebied aangelegd met een belangrijke natuurfunctie, grenzend aan een oud cultuurlandschap en in de directe nabijheid van de stad Utrecht. Zowel natuurakkers, nat schraalland als vochtige hooilanden en mogelijk ook nog een parkbosuitbreiding worden hier ontwikkeld over een grote oppervlakte.

11.3 Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. Dit gebied heeft blokontginningen, opstrekende ontginningen en oude stroomruggen.

Zie [het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen](#).

11.3.1 Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen de verschillende landschappen spreken tot de verbeelding. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukte, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (stroomrug van de Oude Rijn, bebouwingslinten etc.).

11.3.2 (Veen)weidekarakter incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.

De (veen)weidegebieden zijn het meest kenmerkend voor landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen, met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van achter- en zijkaden, dijkjes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

11.3.3 Openheid

Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte en is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van grote delen van het Groene Hart is een schaars goed in de volle randstad.

11.3.4 Rust en stilte

Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

11.4 Ambitie natuur

Een belangrijke opgave ligt in het behoud van de laatste stukjes nat schraalland. Bij De Meije en Armenland Ruwiel zijn daarvoor enkele aangrenzende landbouwgronden begrensd als natuur en worden op korte termijn ingericht. Na functieverandering kan het peil verhoogd worden, zodat de hydrologische situatie in het bestaande natuurgebied enigszins verbetert. Het natuurdoel voor de nieuwe percelen is nat schraalland, zodat het geheel na realisatie een grotere oppervlakte krijgt en daarmee minder kwetsbaar is. Voor de Kamerikse Nessen is verbetering van de waterkwaliteit van de Grecht noodzakelijk, omdat met dit water – zo gauw het schoon genoeg is – de nessen

moeten worden bevoloed om verdere verzuring van het nat schraalland te voorkomen. Er is een ecologische relatie tussen de schraallanden langs de Meije, de Kamerikse Nessen en de Nieuwkoopse Plassen. De Kamerikse Nessen kunnen een belangrijke rol spelen als stapsteen tussen deze gebieden, omdat in dit gebied ook blauwgraslanden in relevante oppervlakte voorkomen. Goed ontwikkelde blauwgraslanden komen slechts zeer beperkt en zeer verspreid voor. Doelsoorten kunnen natuurterreinen via deze route makkelijker herkoloniseren.

In het gebied Haarzuilens wordt op dit moment volop gewerkt aan de recreatieve doelstellingen. De nieuwe haagbeuken- en essenbossen, vochtige hooilanden en kruiden- en faunarijke graslanden zullen op termijn zeker ook natuurwaarden krijgen, vergelijkbaar met de actuele situatie in bijvoorbeeld het Vijverbos bij Harmelen. De ecologische verbindingszone tussen Haarzuilens en de Sniep (Groot Wilnis Vinkeveen) moet geschikt worden voor soorten van nat schraalland, vochtig hooiland en moeras.

In de Polder Rietveld (verworven percelen en groene contour) ligt de ambitie bij vochtige hooilanden. Hiervan profiteren ook de weidevogels.

11.5 Ambitie landschap

Op de oude stroomrug van de Oude Rijn heeft veel verdichting (bebouwing en beplanting) plaatsgevonden en er heerst nog steeds veel dynamiek. Daarentegen kent het omliggende agrarische gebied meer rust en openheid. Naast opstreckende ontginning met lange zichtlijnen, is hier nog een puntgave middeleeuwse blokontginning aanwezig. De ragfijne lijnvoering vraagt terughoudendheid met het toevoegen van elementen, omdat deze inbreuk doen op de karakteristieke indeling in kamers en de overheersende leegte daarbinnen.

11.6 Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

In dit gebied zijn de doelen voor blauwe dooradering (natte landschapselementen) en weidevogels het meest belangrijk. Grote delen van dit gebied zijn aantrekkelijk voor de internationale weidevogeldoelsoorten. Hier zorgen de collectieven binnen de deelgebieden voor goed ontwikkelde beheeremozaïeken.

Naast de weidevogels is er een aantal andere soorten aanwezig waarvan het behoud van internationaal belang is. Voor deze soorten is de blauwe dooradering van belang. Vooral ten noordwesten van Zegveld komen nog grote vegetaties krabbenscheer voor en leeft de groene glazenmaker. Daarnaast leeft ook in dit gebied de zwarte stern, die nu al beschermd wordt door middel van het maatwerkpakket zwarte stern. Dit wordt voortgezet. Tot slot ligt hier foerageergebied van de purperreiger en is het leefgebied van de heikikker. Het behoud van deze soorten wordt mogelijk gemaakt door op de meest geschikte plaatsen op het behoud en inrichting van kruidenrijke perceelranden in te zetten. Van groot belang in dit gebied is het slim combineren van waterdoelen en natuurdoelen.

Bij polder Rietveld is versterking van het aangrenzende natuurgebied mogelijk door beheer van soortenrijke graslanden en graslandranden in de aangrenzende Groene Contour.

De doelen voor groene landschapselementen zijn beperkt. Karakteristiek zijn de boerderijlinten met beplanting en beplante kades. Hier treffen we bomenrijen, solitaire bomen, kleine bosjes en knotbomen aan. In de openheid geven kleine landschapselementen als geriefhout-/pestbosjes, eendenkooien en wat ruige beplanting langs de veenriviertjes diepte aan het landschap. Wij streven naar behoud van deze karakteristieke elementen, in samenhang met de internationale doelsoorten. In deze gebieden is het bij plas-draspercelen voor de weidevogels van belang om de uitspoeling van fosfaat tot het minimum te beperken om verslechtering van de waterkwaliteit te voorkomen. Met name, omdat de aquatische ecologie de laatste jaren duidelijk is verbeterd.

12 Zuidwest

12.1 Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Het deelgebied Zuidwest is aan de zuidzijde gevormd door zand- en kleiafzetting vanuit de Lek, aan de oost- en noordoostzijde door afzettingen vanuit de meanderende Hollandse IJssel en aan de noordzijde vanuit de Oude Rijn. Vervolgens heeft in het midden en westen van het deelgebied in het Holoceen veenvorming plaatsgevonden. Daarover is later nog een laag klei afgezet. De dikte van het kleipakket is verschillend, het neemt vanaf het oosten naar het westen in dikte af en is aan de noordwestzijde nauwelijks meer aanwezig.

Doordat het veen onder de klei ging inklinken kwamen de rivierbeddingen met hun oeverwallen hoger te liggen dan de rest van het landschap. Oude rivierlopen die dichtslibden met klei zijn nu nog zichtbaar in het landschap als stroomruggen. Deze aardkundig waardevolle stroomruggen bestaan vaak uit kalkhoudende klei waardoor ook voor natuur meer diversiteit ontstaat. Bovendien ontbreekt onder de stroomruggen het veen, het zandprofiel onder de klei is van belang vanwege de doorlatendheid van kwelwater. Rond 1100 kwam de bedijking op gang en werd het gebied vanaf de oeverwallen ontgonnen. De ontwateringssloten werden loodrecht op de oeverwallen gegraven over een vaste, van tevoren afgesproken, afstand. Aan het einde van de sloten werd een kade opgeworpen om het ontgonnen blok te beschermen tegen wateroverlast van het achterland. Deze kade werd met houtgewas beplant. Toen het achterland vanaf de andere kant ook ontgonnen werd, werd aan die zijde een houtkade opgeworpen tegen wateroverlast. Hierdoor zijn op veel plaatsen dubbele houtkades ontstaan, die kilometerslang door het gebied lopen en nu als ecologische verbindingzone fungeren. Ook de oeverwallen van de veenriviertjes de Lange Linschoten en de Vlist waren de basis voor ontginningen. Veel sloten en weteringen waren nodig om het gebied te ontwateren en waardoor een waterrijk polderlandschap ontstond. Tegenwoordig speelt veen nog steeds een belangrijke rol, vooral door de bodemdaling die door de verdroging van het veen veroorzaakt wordt.

12.2 Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Ecologische kernkwaliteiten zijn, naast het weidevogelgebied, vooral de houtkaden en vochtige bossen op klei. Daarnaast gaat het om een groot poldergebied met incidenteel een bloemrijk vochtig hooiland en een rijkdom aan sloten en slootkanten met over het algemeen een beperkte soortenrijkdom.

De vele lengtes brede houtkaden, die de grens vormden van de ontginningspercelen, vormen nu een biotoop voor vogels en kleine zoogdieren. Ze zijn afwisselend van samenstelling; dichte delen met oud elzenhakhout en opener en met bloemrijkere delen. Ze functioneren als verbindingzones door het open land. Verspreid door het gebied komen zgn. pestbosjes in de uithoeken van graslanden voor. Ze zijn van belang als wisselende slaapplek voor purperreigers en mogelijk ook stapstenen voor bossoorten. Incidenteel zijn in de Lopikerwaard bloemrijke slootoevers te vinden met grote ratelaar, moeraskartelblad en echte koekoeksbloem.

Een zeldzame soort als krabbenscheer wordt spaarzaam in sloten en weteringen aangetroffen. Het recent gerealiseerde natuurontwikkelingsgebied in Willeskop is aantrekkelijk voor moerasvogels. In het deel dat is ingericht voor vochtig hooiland zijn de eerste orchideeën verschenen. Rond twee cultuurhistorisch waardevolle eendenkooien in de polder Broek en Blokland liggen vochtige hooilanden en soortenrijke slootoevers met veel dotterbloemen. Specifieke natuurwaarde van vochtige bossen op klei zijn te vinden op Landgoed Linschoten, een landgoed met een bijzondere historische gelaagdheid qua parkaanleg en een rijke stinzenflora. Vochtige bossen, waterpartijen en lanen bieden een rijke biotoop voor bosvogels. Het landgoed is door de omvang een belangrijk kerngebied voor bossoorten in het verder vrij open landschap. In grote delen van het gebied treedt lichte kwel op vanuit de hoger gelegen oeverwallen langs de Hollandsche IJssel en Oude Rijn en de stroomruggen van de verdwenen rivieren. Daardoor hebben de sloten een goede waterkwaliteit, met onder andere veel heikikkers en soms rugstreeppadden. Langs de Hollandse IJssel ten noordwesten van IJsselstein wordt een recreatiegebied met nevenfunctie natuur aangelegd. De natuur op de rivierklei in de vorm van vochtige bossen, graslanden en moeras is hier zeker kansrijk.

12.3 Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. In dit deelgebied liggen waarden en oude stroomruggen. De grote mate van openheid is hier duidelijk aanwezig en beplante dijken en kaden geven een groen karakter.

Zie [het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen](#).

12.3.1 Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen de verschillende landschappen spreken tot de verbeelding. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukte, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (bebouwingslinten, oude stroomruggen etc.).

(Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.). De (veen)weidegebieden zijn het meest kenmerkend voor dit landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkes, lintdorpen, oude dorpskernen, een kronkelende veenrivier, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

12.3.2 Openheid

Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. De openheid is hier zeer extreem en met name in oost-westrichting als zodanig te ervaren. Deze openheid is een kwetsbare kernkwaliteit. Rust en stilte. Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

12.4 Ambitie natuur

In de natste natuurgebieden midden in de polders, zoals polder Blokland en polder Ruige Weide, is het natuurdoel nat schraalland en vochtig hooiland en in de weidevogelkerngebieden ook vochtig weidevogelgrasland. In het westelijk deel van Willeskop is de ambitie moeras.

Langs de Hollandse IJssel is het natuurdoel ook gericht op botanische kwaliteiten, omdat de abiotische omstandigheden gevarieerder zijn. Hier zit soms kalkrijk zand in de ondergrond, wat mogelijkheden biedt voor kalkrijke vormen van nat schraalland, terwijl ook moerasjes, vochtige hooilanden, beek- en rivierbegeleidend bos en haagbeuken- en essenbos een plek kunnen krijgen in een gevarieerd natuurgebied. Langs de Hollandse IJssel sluit dit aan op de al aanwezige en nog te ontwikkelen recreatienatuur. Op de dijken kan zich bij goed beheer glanshaverhooiland ontwikkelen.

Op landgoed Linschoten vormen park- en stinzenbos, vochtig hakhout en middenbos en haagbeuken- en essenbos de belangrijkste natuurdoelen. Het laatste type is ook het natuurdoel voor de diverse voormalige defensie terreinen in de Lopikerwaard. Voor de houtkades geldt dat goed onderhoud als landschapstype houtwal en houtkade de functie als ecologische verbindingzone borgt.

12.5 Ambitie landschap

Het landschap van de waarden kent extreme openheid met extra grote lengtematen. De ontginningsbases in dit gebied zijn: de Hollandse IJssel, de Lek en de Linschoten. Op en langs deze stroomruggen/ veenrivier heeft verdichting plaatsgevonden in de vorm van bebouwing en beplanting. Samen met de linten met bebouwing en beplanting en de achterkaden bepalen zij de hoofdrichting van de openheid (oost-west) in dit unieke landschap. In

deze meer verdichte lijnen komen we van oudsher vooral bomenrijen, solitaire bomen, knotbomen en beplante achterkaden tegen. Ook komen we bij monumentale boerderijen vaak huisboomgaardjes tegen. In de dwarsrichting (noord-zuid) komt nauwelijks beplanting voor. In de open delen zien we hier en daar pestbosjes, eendenkooien en af en toe nog een enkele oude griend.

In dit gebied komen elementen van de Oude Hollandse Waterlinie voor, die het behouden waard zijn. Omdat we hiervoor geen specifieke ambities hebben benoemd, moet dit met maatwerk opgelost worden.

12.6 Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

In Zuidwest is het weidevogelbeheer de belangrijkste ambitie. Er liggen nog gebieden met veel weidevogels die bij de internationale doelen behoren. Behoud van de populaties is hier een grote uitdaging. Omdat hier geen weidevogelreservaten liggen is de weidevogelstand geheel afhankelijk van een goed beheer door agrariërs. Het collectief concentreert het weidevogelbeheer op de meest geschikte locaties binnen de deelgebieden. Op één locatie in het weidevogelgebied liggen zeer fraaie graslandranden met onder andere grote ratelaar en moeraskartelblad. Hier wordt kruidenrijk grasland in stand gehouden. Bij plas-draspercelen voor de weidevogels is het van belang om de uitspoeling van fosfaat tot het minimum te beperken om verslechtering van de waterkwaliteit te voorkomen.

In dit gebied leven ook andere soorten waarvan het behoud van internationaal belang is. Hier ligt foerageergebied van de purperreiger (vooral de populatie van de Nieuwkoopse plassen en Zouweboezem), en het is leefgebied van de heikikker. Het behoud van deze soorten wordt mogelijk gemaakt via een slimme combinatie van watermaatregelen voor water- en slootkantenbeheer. Ook inrichting van nieuwe moerasstroken is gewenst. Nabij de Lekdijk leeft de kamsalamander. Uitbreiding van het leefgebied van deze soort is mogelijk door aanleg en beheer van poelen. Bij natuurgebied Willeskop is versterking van het NNN mogelijk door in de Groene Contour beheer van soortenrijke graslanden te behouden en te ontwikkelen en/of in te zetten op weidevogelbeheer. Voor de groene dooradering (droge landschapselementen) zijn de doelen beperkt, omdat juist de openheid de kwaliteit is van het gebied. Karakteristiek zijn de van oost naar west verlopende beplante achterkades. Hier zijn zeer goede mogelijkheden aanwezig om een geschikt biotoop te maken voor de internationale doelsoorten van het leefgebied Dooradering. Samen met de ecologische verbindingzones in dit gebied, de kleine natuurgebieden en de beplanting in de linten is er een netwerk voor verspreiding van de doelsoorten. Belangrijke elementen van de groene dooradering zijn ook de knotbomen. Hier leeft onder andere de steenuil.

In de Lopikerwaard ligt het Landgoed Linschoten. Met agrarisch natuurbeheer wordt de natuurwaarde van het landgoed versterkt door behoud en ontwikkeling van soortenrijke graslanden en graslandranden in de Groene Contour.

13 Vijfheerenlanden

13.1 Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Het deelgebied ligt op de overgang van het rivierengebied naar het veenweidegebied. Het landschap is vooral gevormd door de zich steeds verleggende, meanderende rivieren. Hierdoor is op een kleine oppervlakte een grote variatie aan landschapsvormen ontstaan. De rivier vormde oeverwallen van zandig materiaal en in de overstromde vlaktes verder van de rivier werden in de zogenaamde kommen lichtere kleideeltjes afgezet. In deze van nature nattere gebieden kon in sommige gevallen ook veenvorming plaatsvinden. De niet-bedijkte rivier kon zijn loop ook verleggen. Daarbij werd een nieuwe geul gevormd en kon de oude geul verlanden. In het deelgebied hebben voorlopers van de Lek op deze manier een afwisseling van komgronden en stroomruggen gevormd. Vanaf de twaalfde eeuw werd begonnen met het ontginnen van de lagere komgronden. Door de aanleg van dijken werden nieuwe overstromingen zoveel mogelijk beperkt. Toch konden ook deze dijken het water niet altijd tegenhouden; op sommige plaatsen bezweek de dijk soms, waarna onder de druk van het rivierwater direct achter de dijk een diep kolkgat ontstond, een wiel.

Om het water sneller af te voeren zijn sloten en weteringen gegraven. Aan de westzijde van het deelgebied is, als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de Diefdijk aangelegd. Het deelgebied wordt doorsneden door het Merwedekanaal en twee autosnelwegen, de A2 en de A27. Deze vormen een barrière waardoor diersoorten zich minder goed door het gebied kunnen verplaatsen. Met de verbreding van de A2 is een ecoduct aangelegd.

Het waardenlandschap is te vinden in het westelijk deel van de Lopikerwaard en Vijfheerenlanden. Het gaat om overwegend zeer open veenweidegebied met strokenverkaveling. Kenmerkend voor het waardenlandschap is de meer of minder regelmatige afwisseling tussen graslandpercelen en sloten, evenals de grote hoeveelheid water en het hoge waterpeil. Het wordt doorsneden door de rivieren, zoals de Hollandse IJssel, de Lek en de Merwede. Langs de rivieren, in de zogenaamde komgronden in Vijfheerenlanden, en op de oeverwallen van voormalige veenstromen bestaat de bodem uit rivierklei. Boomgaarden, geriefhoutbosjes en grienden zorgen hier voor een meer besloten landschap. Het grondgebruik in het veenweidelandschap bestaat voornamelijk uit melkveehouderijen.

Zie [Vaststelling Definitief Natuurbeheerplan Zuid-Holland 2019](#).

13.2 Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Eén van de meest kenmerkende natuurelementen is het grote griendencomplex in de polders Bolgerijen en Autena. Dit griendencomplex behoort tot de grootste in Nederland en is ook het grootste griendencomplex in de provincie Utrecht. Behalve cultuurhistorisch zijn deze grienden ook in ecologisch opzicht waardevol. Diverse minder algemene mossoorten komen in dit vochtige biotoop voor. Grienden vergen echter een intensief beheer en het behoud is daardoor kostbaar. Sommige grienden worden om deze reden omgevormd naar natuurbos.

Ook de, in de Polders Autena en Bolgerijen gelegen, vochtige hooilanden zijn van grote ecologische waarde. Hier komen typerende schraalgraslandsoorten, zoals moeraskartelblad, voor. De afwisseling van hooilanden en grienden trekt ook een grote verscheidenheid aan diersoorten aan. Enkele natte graslanden bij de Waai, in het zuidoosten van het plangebied, zijn botanisch erg interessant. Ook komen hier rietlanden en extensief beheerde graslandcomplexen voor. Ook het kleinschalig cultuurlandschap met dotterbloemrijke slootoevers, grienden, oude boomgaarden en bosjes is een drager van natuurwaarden in het agrarische gebied.

Over de A2 ligt een ecoduct dat de Polders Autena en Bolgerijen verbindt. Reeën maken hier intensief gebruik van.

13.3 Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. Hier treffen we een waard en oude stroomruggen aan.

Zie [het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen](#).

13.3.1 Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukte, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, molens) en grootschalige structuren (oude stroomruggen, Lekdijk, etc.).

13.3.2 (Veen)weidekarakter incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.

De (veen)weidegebieden zijn het meest kenmerkend voor dit landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkjes, lintbebouwing, oude dorpskern, openheid, vee, (weide)vogels, grienden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

13.3.3 Openheid

Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte. Door toevoeging van meer grootschalige bebouwing, bouselementen en grienden kan het gevoel van openheid worden aangetast. Openheid is een kwetsbare kernkwaliteit.

13.3.4 Rust en stilte

Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat.

13.4 Ambitie natuur

De grootste natuurwaarden liggen in de vochtige hooilanden en het vochtig hakhout (grienden). Omdat er sprake is van een goed aaneengesloten natuurgebied is het peilbeheer hier goed op ingesteld. Ook de voormalige grienden doen mee in dit geheel. Rondom het griendengebied is in de Groene Contour dit complex van vochtig hooiland, hakhout en plaatselijk een moerasje, nog verder uit te breiden.

Er is ook veel vochtig productiebos. De kwaliteit van dit bos kan worden verhoogd door omvorming van uitheemse naar inheemse hoofdboomsoort en natuurgericht beheer. Met name ten zuidwesten van de bebouwingskern van Vianen liggen verspreid verschillende bouselementen. Behoud en versterking van deze landschappelijke structuur maakt het mogelijk dat dieren en planten zich tussen deze kleine natuurelementen, de Polder Autena en de uiterwaarden, kunnen verplaatsen.

13.5 Ambitie landschap

In dit gebied streven we naar versterking van het contrast tussen openheid en meer besloten gebiedsdelen. Beplanting treffen we aan op de oude stroomruggen en aan de binnenzijde van de Lekdijk. Waardevolle landschapselementen zijn: bomenrijen, solitaire bomen, beplanting op dijken en kades en oude hoogstamfruitboomgaarden. In de lager gelegen en meer open agrarische gebieden treffen we oude grienden, een enkele eendenkooi, knotbomen en geriefhout-/pestbosjes aan.

13.6 Ambitie agrarisch natuur- en landschapsbeheer

De belangrijkste ambities betreffen internationale doelen, die zijn te realiseren via het versterken van het NNN en het weidevogelbeheer. Op percelen die in de Groene Contour liggen en geschikt zijn voor verschralling, is botanisch grasland gewenst op randen en percelen. Hiermee wordt de kwaliteit van het gebied Bolgerijen/Altena versterkt. In Vijfheerenlanden komen nog veel weidevogels voor. Om verslechtering van de waterkwaliteit te voorkomen bij plasdraspercelen voor de weidevogels is het van belang om de uitspoeling van fosfaat tot het minimum te beperken.

Voor de Dooradering streven we naar behoud van waardevolle landschapselementen in samenhang met de internationale doelen. Op de hogere delen gaat het om bomenrijen, solitaire bomen, beplanting op dijken en kades en oude hoogstamfruitboomgaarden. In de lager gelegen en meer open agrarische gebieden treffen we oude grienden, een enkele eendenkooi, knotbomen en geriefhout-/pestbosjes aan. Voor de kamsalamander en andere amfibieën is aanleg en beheer van poelen van belang op daarvoor geschikte locaties.